

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

MENŲ FAKULTETAS

TEATROLOGIJOS KATEDRA

Silvija Aleknaite

**DARNAUS VYSTYMOŠI KONCEPCIJOS TAIKYMAS KULTŪROS
POLITIKOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Kūrybinių industrijų studijų programa, valstybinis kodas 6211JX051

Komunikacijos studijų kryptis

Vadovas(-ė): Prof. Dr. Kristina Juraitė

(Pedagoginis ir mokslinis laipsnis, vardas, pavardė) (Parašas) (Data)

Apginta: Menų fakulteto dekanė Prof. Dr. Jurgita Staniškytė

(Pedagoginis ir mokslinis laipsnis, vardas, pavardė) (Parašas) (Data)

Kaunas, 2020

TURINYS

SANTRAUKA	1
SUMMARY	2
ĮVADAS.....	3
1. DARNAUS VYSTYMOŠI SAMPRATA	6
2. KULTŪRA DARNAUS VYSTYMOŠI KONTEKSTE.....	10
2.1. Kultūra kaip ketvirtoji darnaus vystymosi dimensija.....	14
2.2. Kultūra kaip tarpininkė tarp kitų darnaus vystymosi dimensijų.....	15
2.3. Kultūra kaip darnaus vystymosi pagrindas	16
3. DARNUS VYSTYMASIS IR KULTŪROS POLITIKA	18
4. TYRIMO METODOLOGIJA	25
4.1. Dokumentų analizė.....	25
4.2. Kokybinė turinio analizė	26
4.3. Dokumentų atrankos ir vertinimo kriterijai.....	27
5. DARNUS VYSTYMASIS KULTŪROS POLITIKOJE	29
5.1. Kultūros apibrėžimas.....	32
5.2. Kultūrinė įvairovė	34
5.3. Kultūros prieinamumas	36
5.4. Įsitraukimo skatinimas	41
5.5. Kultūros paveldas.....	43
5.6. Ekonominė nauda.....	47
IŠVADOS	54
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	56
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	60

SANTRAUKA

Darnus vystymasis sudaro galimybę pasiekti visuotinę gerovę dabartinei ir ateinančioms kartoms, derinant aplinkosauginius, ekonominius ir socialinius visuomenės tikslus (Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2010). Vis dėlto, vis dažnėja diskusijos, kad šių trijų dimensijų neužtenka, norint įgyvendinti kompleksiškus darnaus vystymosi tikslus, todėl siūloma į darnaus vystymosi sąvoką įtraukti ketvirtąją – kultūrinę – dimensiją. Dėl kultūros sąvokos daugiaprasmiškumo, vis dar sunku tiksliai apibrėžti, kaip kultūra pasireiškia darnaus vystymosi kontekste. Dessein, Soini et al. (2015) išskiria keturis požiūrius: kultūra kaip ketvirtoji darnaus vystymosi dimensija, kultūra kaip tarpininkė tarp darnaus vystymosi dimensijų ir kultūra kaip pagrindas darniam vystymuisi.

Baigiamojo darbo tyrimo objektas buvo darnaus vystymosi koncepcijos taikymas kultūros politikoje, o tyrimo tikslas – ištirti darnaus vystymosi koncepcijos vietą ir vaidmenį kultūros politikos dokumentuose. Pasirinktas kokybinės dokumentų analizės metodas – analizuoti trys kultūros politikos dokumentai (Kauno miesto kultūros strategija iki 2027 metų, Lietuvos kultūros politikos strategija ir Naujoji Europos kultūros darbotvarkė), kurie geriausiai atspindi dabartinę kultūros politikos situaciją regioniniame, nacionaliniame ir tarptautiniame lygmenyse. Dokumentai analizuoti pagal 6 tvarios kultūros kriterijus, kurie buvo išskirti atlikus literatūros analizę.

Nors skiriasi analizuotų dokumentų apimtis ir išsamumas, tačiau visuose juose aprašyti visi 6 tvarios kultūros kriterijai. Tai rodo, kad darnus vystymasis yra integrali kultūros politikos dalis. Gan daug dėmesio skirta pirmajai dimensijai, tai yra kultūrai kaip ketvirtajai darnaus vystymosi dimensijai, kuri pasireiškia per kultūros ekonominę naudą, paveldą ir skirtingų rūšių meną. Vis dėlto, visuose dokumentuose buvo pabrėžiamas ir socialinis kultūros vaidmuo, ką galima priskirti antrajam požiūriui (kultūra kaip tarpininkė). Trečiasis požiūris (kultūra kaip pagrindas) labiausiai atsispindėjo Naujojoje Europos kultūros darbotvarkėje, kur kultūra buvo įvardinta kaip būtina sąlyga visuotinei gerovei.

Taip pat pastebėta, kad dokumento pobūdis turi didžiulę reikšmę jo turiniui. Kuo platesnį regioną apima dokumentas, tuo abstraktesni bus keliami tikslai ir situacijos aprašymas. Kadangi iškelti tikslai turi tiktai skirtinguose socialiniuose ir ekonominiuose kontekstuose gyvenantiems žmonėms, tikslai būna universalesni, nukreipti į bendražmogiškas vertybes. Dėl to trečiasis požiūris į kultūrą darniame vystymesi dažniau matomas tarptautiniuose, plačiai auditorijai skirtuose dokumentuose.

SUMMARY

Application of Sustainable Development Concept in Cultural Policy

Sustainable development aims to ensure that current development goals are met without compromising the ability of future generations to meet their own needs. As society's needs get more complex it is argued that three dimensions (economic, social, ecological) of sustainable development are not enough to ensure a sustainable future for all, and in order to reach sustainable development goals culture has to be taken into account. The relationship between culture and sustainable development is hard to define due to the multidimensionality of sustainability, culture, and sustainable development. After exploring all three concepts and embracing their multiple meaning Dessein, Soini et al. (2015) came up with three important roles culture play in sustainable development. The first one is 'culture in sustainable development' where culture is seen as self-standing 4th pillar alongside separate ecological, social, and economic dimensions. The second role is 'culture for sustainable development' where culture balances all three of the existing pillars. The third role is 'culture as sustainable development' which sees culture as the essential foundation and structure for achieving the aims of sustainable development.

The research aimed to analyze cultural policy to find what role culture plays in achieving sustainable development goals. The research method used in this paper was quantitative document analysis. Three documents were chosen: Kaunas City Cultural Strategy 2027, Lithuania Cultural Policy Strategy, and New European Agenda for Culture. They were analyzed using 6 criteria that describe cultural sustainability.

All three documents met all 6 criteria of cultural sustainability and contained all three roles of culture in sustainable development which shows that sustainable development is an integral part of cultural policy. National and regional cultural strategies mainly focus on the economic benefits of culture while an international cultural agenda emphasizes social benefits such as general well-being and social cohesion.

IVADAS

Pasaulį užklupę socialiniai, ekonominiai ir ekologiniai iššūkiai dar kartą priminė, kad darnus vystymasis yra svarbesnis nei bet kada. Skaičiuojama, kad pagal dabartinius vartojimo įpročius, žmonija per pirmus septynis metų mėnesius išnaudoja tiek planetos ekologinių resursų, kiek Žemė yra pajėgi atnaujinti per metus (Earth Overshoot Day, 2019). Tai reiškia, kad dabartiniai visuomenės poreikiai peržengia Žemės galimybes juos patenkinti. Darnaus vystymosi tikslas yra subalansuoti visuomenės poreikius su turimais resursais ir užtikrinti, kad tai bus galima padaryti ir ateityje.

Įprastai darnus vystymasis matomas kaip trijų dimensijų – ekonominės, ekologinės ir socialinės – sąveika. Ekonominė dimensija susijusi su ekonominiu augimu, infliacijos kontroliavimu, finansiniu stabilumu, konkurencingumu. Ekologinė dimensija apima žemės išteklių tausojimą, biologinės įvairovės išsaugojimą, klimato kaitos stabdymą. Socialinė dimensija yra orientuota į žmonių gerbūvio kūrimą – socialinę apsaugą, darbo užtikrinimą, prieinamą švietimą ir medicininę pagalbą (Čiegis, 2003). Tačiau vis dažniau išreiškiamos abejonės, kad šių trijų dimensijų nepakanka norint pasiekti ilgalaikių ir tvarių rezultatų. Siūloma plėsti darnaus vystymosi suvokimą ir į jį įtraukti ketvirtąją – kultūrinę – dimensiją. Teigiama, kad kultūra yra būtinas veiksnys sprendžiant kompleksiškas globalias problemas.

Darnus vystymasis yra multidimensinis, kompleksiškas ir sudėtingas procesas paremtas bendra tapatybe ir bendruomeniniu įsitraukimu, kai visi bendruomenės nariai turi prisidėti prie ekonominio, socialinio ir ekologinio vystymosi. Kai kyla vis daugiau ekonominių, socialinių ir ekologinių iššūkių, kūrybiškumas, žinios ir įvairovė yra neišvengiamas pagrindas dialogo kūrimui, taikos palaikymui ir progreso užtikrinimui (Streimikienė, Mikalauskienė et al., 2019). Šias vertybes skiepija kultūra, kuri neišvengiamai prisideda prie darnaus vystymosi.

Pasaulyje vis didėja susidomėjimas kultūra kaip darnaus vystymosi aspektu ar netgi ketvirtąja dimensija. Vis dėlto, kol kas tai yra ganėtinai nauja ir mažai ištyrinėta tema, todėl nei tarp mokslininkų, nei tarp valdžios atstovų nėra vieningo požiūrio, kokį vaidmenį kultūra atlieka darnaus vystymosi kontekste. Vis dar yra diskutuojama ar kultūra yra kitas tris (ekonominę, ekologinę ir socialinę) dimensijas apimantis veiksnys, jų dalis ar atskira dimensija, kuriai reikia skirti tiek pat dėmesio, kiek ir kitoms (Hawkes, 2001, Nurse, 2006, Dessen, Soini et al., 2015).

Nors apie kultūros tvarumą ir jo vaidmenį darniame vystymesi pradėta kalbėti dar 1998 metais, Soini ir Birkeland (2014) tyrimas parodė, kad tai vis dar mažai ištyrinėta tema. Autorės atliko tyrimą, kurio metu analizavo mokslinius darbus (50), jų santraukas (34) ir knygų apžvalgas (2), kuriose buvo paminėtas kultūrinis tvarumas, iki kol susidūrė su informacijos persisotinimu (informacija pradėjo kartotis). Tai nebūtinai reiškia, kad šie skaičiai atspindi visus

parašytus mokslinius darbus apie kultūrinį tvarumą (reikia turėti omeny, kad paieška buvo vykdoma anglų kalba ir tyrinėti 1997-2011 metais išleisti darbai), bet rezultatuose galime įžvelgti tendencijas ir temos nepopuliarumą tarp mokslininkų. Palyginimui, mokslinių darbų apie darnų vystymąsi ir tvarumą yra parašyta daugiau nei 108 000 (Dessein, Soini et al., 2015).

Lietuvos mokslininkų darbai atspindi tendencijas – Čiegis ir Čiegis (2000, 2003) rašo apie darnios miestų plėtros socialinius ir ekonominius aspektus ir jų valdymą, Čiegis, Gavenauskas et al. (2017) aptaria darnios ekonomikos vystymosi etinius ir dvasingumo pagrindus, Grabažienė, Klimavičienė et al. (2010) – darnaus vystymosi žinių svarbą, Vaišnoras (2006) kalba apie aplinkos apsaugą darnaus vystymosi kontekste, o Melnikas (2011) diskutuoja apie tai, su kokiais iššūkiais susiduriame. Tai tik maža dalis visų mokslo darbų ir tyrimų atliktų darnaus vystymosi kontekste. Vis tik, kultūra kaip darnaus vystymosi dalis yra tyrinėta kur kas mažiau. Streimikienė, Mikalauskienė et al. (2019) tyrinėjo kultūros ir Darnaus vystymosi tikslų ryšį Baltijos šalyse. Jos pirmosios ir kol kas vienintelės Lietuvoje kultūrą tyrinėja kaip atskirą darnaus vystymosi dimensiją. Kvieskienė ir Bardauskienė (2014) savo darbe apie į bendruomenę orientuotą tvarią plėtrą mini kultūrą kaip darnaus vystymosi socialinės dimensijos dalį. Šimanskienė ir Paužuolienė (2015) kalbėdamos apie organizacinę kultūrą, ją taip pat traktuoja kaip socialinės dimensijos dalį. Mokslinių darbų apie darnų vystymąsi gausu tiek pasaulyje, tiek Lietuvoje, tačiau tik maža dalis jų į darnaus vystymosi suvokimą įtraukia kultūrą.

Per daugiau nei 20 metų šiuo klausimu diskutuota ne tik moksliniuose darbuose, bet ir politikoje. Kadangi vis dar nėra sutariama dėl kultūros ir darnaus vystymosi santykio, skirtinguose kultūros politikos dokumentuose kultūrinis tvarumas yra traktuojamas savaip. Vis dėlto, nacionalinio ir regioninio lygio kultūros strategijos dažniausiai remiasi tarptautiniais dokumentais, todėl pagrindiniai kultūrinio tvarumo kriterijai išlieka tie patys.

Kultūros politikos strategijos dažniausiai yra atskiri dokumentai, tiesiogiai nesusiję su darnaus vystymosi strategijomis, bet atliepiantys šalies ar regiono išsikeltus tikslus kitose srityse. Kultūros politika yra formuojama bendrame regiono socialiniame ir ekonominiame kontekste, todėl atspindi bendrą regiono ateities viziją. Skirtingas kultūros susiejimas su darniu vystymusi atspindi pasirinktą darnaus vystymosi kryptį.

Tyrimo objektas: Darnaus vystymosi koncepcijos taikymas kultūros politikoje.

Tikslas: Ištirti darnaus vystymosi koncepcijos vietą ir vaidmenį kultūros politikos dokumentuose.

Uždaviniai:

1. Supažindinti su šiuolaikinėje mokslinėje literatūroje pristatomomis darnaus vystymosi sąvokomis.
2. Išanalizuoti, kaip šiuolaikiniai mokslininkai apibrėžia kultūros vaidmenį darnaus vystymosi kontekste.

3. Aprašyti tris požiūrius į kultūrą darniame vystymesi.
4. Ištirti darnaus vystymosi koncepcijos vietą ir vaidmenį skirtingų lygių kultūros politikos dokumentuose.

Tyrimo metodai: Siekiant tinkamai įvertinti darnaus vystymosi koncepcijos vietą ir vaidmenį kultūros politikoje bus atlikta kokybinė dokumentų analizė. Analizei buvo pasirinkti trys kultūros politikos dokumentai (Kauno miesto kultūros strategija iki 2027 metų, Lietuvos kultūros politikos strategija ir Naujoji Europos kultūros darbotvarkė), kurie geriausiai atspindi dabartinę kultūros politikos situaciją regioniniu, nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis.

Darbo struktūra: Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, teorinė, metodologinė ir empirinė dalys bei išvados. Įvade pristatoma darbo tema, jos aktualumas, naujumas, išsikeliama tyrimo problema ir tikslas bei uždaviniai jam pasiekti.

Teorinėje dalyje nagrinėjama kultūros samprata ir jos vaidmuo darnaus vystymosi kontekste. Aprašomi trys pagrindiniai kultūros raiškos būdai darniame vystymesi. Taip pat aptariama kultūros politikos svarba ir keturi pagrindiniai būdai, kaip kultūros politika prisideda prie darnaus vystymosi.

Metodologinėje dalyje pristatoma taikoma tyrimo metodologija. Trumpai aprašomi naudoti tyrimo metodai, tyrimo uždaviniai ir etapai.

Empirinėje dalyje analizuojami trys skirtingo lygio (regioninio, nacionalinio ir tarptautinio) kultūros politikos dokumentai. Dokumentai buvo analizuojami pagal šešis kriterijus, kurie atspindi tvarios kultūros sampratą. Analizės metu buvo siekta sužinoti kaip kultūra prisideda prie darnaus vystymosi.

Baigiamojoje darbo dalyje pateikiamos išvados ir teiginiai, apibendrinantys visą darbą. Taip pat pateikiamas literatūros ir šaltinių sąrašas.

1. DARNAUS VYSTYMOŠI SAMPRATA

Darnaus vystymosi sąvoka pirmą kartą paminėta 1987 m. Pasaulio aplinkos ir vystymosi komisijos (ang. WCED) ataskaitoje „Mūsų bendra ateitis“. Ataskaitoje darnus vystymasis buvo apibrėžtas kaip „vystymasis, tenkinantis dabartinio laikotarpio poreikius, nesudarant pavojaus būsimoms kartoms juos tenkinti“ (Brundtland Commission, 1987). Ataskaitoje kalbama apie tai, kad darnus vystymasis yra priemonė siekti lygybės ir teisingumo išteklių ir gerovės paskirstyme tiek šiai, tiek ateinančioms kartoms. Toks darnaus vystymosi apibrėžimas yra vartojamas dažniausiai ir plačiai žinomas tiek mokslininkų ir politikų, tiek visuomenės. Literatūroje (Čiegis, 2003, Connelly, 2007, Black, 2007) dažniausiai yra išskiriamos trys darnaus vystymosi dimensijos (veiksniai): ekonominė, ekologinė ir socialinė. Tokius pačius veiksnius išskiria ir Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (2010), kuris darnų vystymąsi apibūdina kaip visuomenės vystymąsi, kuris sudaro galimybę pasiekti visuotinę gerovę dabartinei ir ateinančioms kartoms, derinant aplinkosauginius, ekonominius ir socialinius visuomenės tikslus, neviršijant leistinų poveikio aplinkai ribų. Šiek tiek plačiau į darnų vystymąsi žiūri Lukšionytė, Šinkūnaitė et al. (2007) – knygoje „Kultūros politika: metodinė priemonė“ darnus vystymasis apibūdinamas kaip „ekologinės, socialinės, ekonominės, kultūrinės ir kitų sričių kaitos ribojimas, siekiant neišsekinti ateities resursų.“ Šiame apibrėžime pastebima ir kultūrinė darnaus vystymosi dimensija.

Lietuviškoje mokslinėje literatūroje ir dokumentuose (Šileika, Žičkienė, 2001; Jucevičienė, Bankauskienė, Lepaitė, Simonaitienė, 2006; Čiegis, 2008; Šimanskienė, 2009; Juknys, 2008; Kareivaitė, 2012; Štreimikienė, 2014; Subalansuotos plėtros veiksmų programa „Darbotvarkė 21“, 1992) randama įvairių darnaus vystymosi (*sustainable development*) sąvokos vertimų: darni plėtra, subalansuota plėtra, tvari plėtra, tvarus vystymasis ar harmoningas vystymasis (Balčiūnaitienė, 2016). Su sunkumais susiduriama verčiant tiek pirmąjį (*sustainable*), tiek antrąjį (*development*) sąvokos žodį, dėl to randama tiek daug skirtingų terminų apibūdinti tam pačiam reiškiniui. *Sustainable* šiuo atveju reiškia ilgalaikę naudą nešantį vystymąsi, kuris išspręstų šiuo metu aktualias ekonomines, ekologines ir socialines problemas, būdais, kurie nepakenktų ateities kartoms. *Development* gali būti verčiamas kaip plėtra, tačiau tai prieštarautų pagrindinei sąvokos idėjai – plėtra pati savaime reiškia plitimą, sklidimą, didėjimą, tačiau Žemės resursai yra riboti, tad nuolatinis plėtimasis yra neįmanomas. Be to, vertinys turėtų tiktai ir kitiems dažnai vartojamiems posakiams su žodžiu *development*, tokiems kaip išsivysčiusios ar besivystančios šalys ir t.t. Todėl kaip *development* lietuviškas atitikmuo buvo pasirinktas kiek tikslesnis žodis – vystymasis, kuris reiškia tobulėjimą, augimą, pažangą, ir buvo tinkamas apibūdinti tiek *sustainable development*, tiek kitoms šių žodžių reikšmėms. Valstybinė lietuvių kalbos komisija 2003 m. sausio mėnesio posėdyje

sąvoką „darnus vystymasis“ patvirtino kaip oficialų *sustainable development* vertimą (Balčiūnaitienė, 2016).

Nors jau įprasta manyti, kad darnus vystymasis susideda iš trijų dimensijų (ekonominės, ekologinės ir socialinės), mokslininkų darbuose randama pasiūlymų jas plėsti ir įtraukti ketvirtąją darnaus vystymo dimensiją. Tokie pasiūlymai grindžiami tuo, kad trys dimensijos nesugeba apimti kompleksiško visuomenės vystymosi. Dažniausiai į darnaus vystymosi sąvoką siūlomą įtraukti institucinę arba kultūrinę dimensijas. Kultūra, kaip galimas papildomas darnaus vystymosi veiksnys, bus analizuojama daug plačiau ir giliau nei institucinė, kurią pristatyti yra svarbu dėl jos poveikio požiūriui į darnaus vystymosi politikos kūrimą. Bajorūnienė (2012) teigia, jog norint suderinti ekonominius, ekologinius ir socialinius darnaus vystymosi tikslus, į darnaus vystymosi sąvoką reikia įtraukti institucinę dimensiją, kuri yra susijusi su demokratijos palaikymu. Ši dimensija yra būtina, nes joje priimami sprendimai, kurie paveikia visas kitas dimensijas. Institucinėje dimensijoje yra reguliuojamas darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimas ir įvairūs procesai ekonominėje, socialinėje ir aplinkosauginėje srityse. Faktas, kad institucinė dimensija vis dar nėra traktuojama kaip ketvirtoji darnaus vystymosi dimensija šalia ekonominės, ekologinės ir aplinkosauginės, nereiškia, kad ji nėra svarbi. Jos vaidmuo geriau atsiskleidžia mąstant apie ją kaip apie tarpininkę tarp kitų trijų dimensijų – ji užtikrina, kad būtų vykdomi visoms trimis darnaus vystymosi dimensijoms keliami tikslai ir reikalavimai. Todėl net ir neįtraukus institucinės dimensijos į darnaus vystymosi sąvoką, galima pastebėti jos neišvengiamą sąveiką su kitomis dimensijomis.

Darnaus vystymosi diskurse visos trys dimensijos yra vertinamos kaip vienodai svarbios ir netgi persidengiančios (Elliott, 2012; Connelly, 2007). Vis dėlto, tendencija apibūdinti kiekvieną dimensiją atskirai skatina jas atskirti administraciniame bei politiniame kontekste (Duxbury, Kangas et al., 2017). Be to dimensijos gali atrodyti ir prieštaraujančios viena kitai (pvz. ekologinė ir ekonominė), todėl kyla poreikis spręsti, kuri jų yra svarbesnė ir turėtų sulaukti daugiau dėmesio ar finansavimo. Viena jų gali būti laikoma kaip svarbesne nei likusios dvi. Tai paveikia sprendimų priėmimą ir politikos formavimą.

Darnaus vystymosi sąvoka suvokiama kaip nukreipta į ateitį – darnaus vystymosi tikslas yra užtikrinti tokį vystymąsi, kuris būtų naudingas tiek dabartinei, tiek ateinančioms kartoms. Ateitį įprasta suprasti kaip viską, kas bus vėliau negu dabar. Vis dėlto, ateities suvokimas tuo neapsiriboja. Assmann (2019) išskyrė tris požiūrius į ateitį: a) progresas, utopija, inovacijos, b) neužtikrintumas ir rizikos, c) tvarumas. Pirmuoju atveju ateitis siejama su progresu, tobulėjimu – tikimasi, kad pasaulis taps geresnis, sveikesnis, turtingesnis ir modernesnis. Vadovaujamosi principu, kad norint sukurti kažką naujo, turime atsisakyti visko, kas yra sena. Antrasis požiūris ateitį įsivaizduoja kaip nenuspėjamą, pilną staigmenų ir pavojų. Toks ateities matymas kartais

paralyžuoja ir gąsdina, o kartais motyvuoja imtis veiksmų, kurie padėtų užsitikrinti saugesnę ateitį. Trečiasis požiūris buvo kiek primirštas iki 1970-tųjų, kai žmonija susirūpino savo aplinka ir atkreipė dėmesį į ekologiją. Tada atėjo suvokimas, kad Žemės resursai yra riboti, o didėjant vartojimui jie sparčiai senka. Planeta tapo ne nenutrūkstamų resursų tiekėja, o nerimo šaltinis ir priežastis permąstyti savo gyvenimo būdą. Tvarus požiūris į ateitį skatinti vertinti, džiaugtis, saugoti ir naudoti tai, ką jau turime. Praeitis (įvairiais raiškos būdais) tampa verta išsaugoti (Assmann, 2019). Požiūriai į ateitį yra aktualūs priimant sprendimus, formuojant politiką ir vystymosi strategijas.

Darnus vystymasis politiniame diskurse atsirado XX a. pabaigoje ir nuo to laiko buvo plačiai aptartas įvairių sričių mokslininkų (politikos, aplinkosaugos, ekonomikos, edukologijos ir kt.). Stebint vis greitėjantį ekonominį augimą, natūraliai kilo diskusijos ar tai yra tvarus procesas, kuris gali tęstis toliau nedarant žalos planetai ir joje gyvenantiems žmonėms. Politikai, suvokdami, kad ekonominis augimas turi būti ribojamas, vis dažniau strategijose ir planuose pradėjo taikyti darnaus vystymosi principus, kurie buvo oficialiai patvirtinti 1992 m. įvykusioje Jungtinių Tautų Aplinkos ir vystymosi konferencijoje Rio de Žaneire (UNESCO, 1992). Nuo to laiko yra keliami darnaus vystymosi tikslai ir organizuojamos įvairios iniciatyvos jiems pasiekti.

Naujausia Darnaus vystymosi darbotvarkė (*2030 Agenda for Sustainable Development*) buvo patvirtinta 2015 m. rugsėjį per Jungtinių Tautų darnaus vystymosi suvažiavimą (*UN Sustainable Development Summit*), o oficialiai pradėta taikyti nuo 2016 metų sausio 1 dienos. Svarbiausia jos dalis yra 17 Darnaus vystymosi tikslų (DVT), dėl kurių net tris metus vyko derybos įtraukusios tarptautines, nacionalines ir regionines institucijas, privatų ir viešąjį sektorių bei visuomenę (Streimikienė, Mikalauskienė et al., 2019). Tikslai suformuoti taip, kad būtų aktualūs tiek globaliame, tiek nacionaliniame lygmenyje ir prie jų įgyvendinimo prisidėtų visų lygių (tarptautinio, nacionalinio, regioninio) veiksmai.

Darnaus vystymosi tikslai (DVT):

1. Jokio skurdo
2. Jokio bado
3. Gera sveikata
4. Kokybiška edukacija
5. Lyčių lygybė
6. Švarus vanduo
7. Švari ir pigi energija
8. Stabilus ekonominis augimas
9. Industrijų, inovacijų ir infrastruktūros tobulinimas
10. Mažiau nelygybės

11. Tvarūs miestai ir bendruomenės
12. Atsakingas vartojimas ir produkcija
13. Klimato veiksmai
14. Gyvenimas po vandeniu
15. Gyvenimas ant žemės
16. Taika, teisingumas ir stiprios institucijos
17. Bedradarbiavimas tikslams pasiekti

Kiekvienam tikslui pasiekti yra išskirti konkretūs uždaviniai (iš viso 169), kurie tiksliai nurodo, ką galima padaryti, norint pasiekti visus 17 tikslų iki 2030 metų. Tikslai ir uždaviniai yra nuorodos, kuriomis turėtų vadovautis visų pasaulio valstybių politikai, kurdami vystymosi strategijas ir programas (Jungtinės Tautos, 2015). DVT turėtų tapti tarptautinės politikos gairių kūrimo pagrindu. Jungtinės Tautos (JT) tikisi ne tik valdžios, bet ir kitų suinteresuotųjų (civilių, organizacijų, privataus sektoriaus ir kt.) indėlio siekiant Darnaus vystymosi tikslų. JT patys organizuoja ir palaiko iniciatyvas, kurios prisideda prie jų iškeltų ambicingų tikslų įgyvendinimo. Europos komisija (2019) teigia, kad norint, „kad DVT virstų tikrove, svarbu užtikrinti geresnę politikos kryptių sinergiją bei tarpusavio derėjimą, sukurti tinkamą reguliavimo bei finansinę terpę ir formuoti elgesio nuostatas“.

Darnaus vystymosi darbotvarkė 2030 yra plačiausiai kada nors į vystymąsi žvelgęs dokumentas. 17 DVT apima visas svarbiausias sritis, kurioms šiuo metu reikėtų skirti daugiausiai dėmesio, siekiant sukurti geresnę gyvenimo sąlygas dabarties ir ateities kartoms. Vienas didžiausių pokyčių palyginus su Tūkstantmečio vystymosi tikslais (*Millenium Development Goals 2015*), kurie baigė galioti 2015 metais, yra dėmesio nukreipimas nuo mažai išsivysčiusių šalių į visą pasaulį. Tūkstantmečio vystymosi tikslai buvo sukurti išsivysčiusioms valstybėms, kurios turėjo padėti besivystančioms valstybėms susidoroti su skurdu, badu ir edukacijos stoka (Wiktor-Mach, 2018). Atsižvelgiant į naujus socioekonominius iššūkius, tokius kaip nelygybė ir diskriminacija, taip pat ekologinę degradaciją, sukeltą besaikio vartojimo, vakarų šalys jau nebėra pavyzdys tvariam vystymuisi. Naujieji tikslai nukreipia dėmesį į bendrą pasaulio situaciją ir skatina spręsti tiek išsivysčiusių, tiek besivystančių šalių problemas.

2. KULTŪRA DARNAUS VYSTYMOŠI KONTEKSTE

Darnaus vystymosi tikslai yra kompleksinė priemonė skatinanti tvarų vystymąsi visame pasaulyje. Kadangi tikslai yra labai platūs ir apimantys kone kiekvieną gyvenimo sritį, jiems pasiekti taip pat reikalingos kompleksinės priemonės. Įprastai darnaus vystymosi diskurse yra minimos trys dimensijos, iš kurių susideda darnus vystymasis – ekonominė, ekologinė ir socialinė. Vis dėlto, vis dažnėja diskusijos, kad šių trijų dimensijų neužtenka, norint užtikrinti darnų vystymąsi visose žmogaus gyvenimo srityse, todėl siūloma į darnaus vystymosi sąvoką įtraukti ketvirtąją – kultūrinę – dimensiją (Dessein, Soini et al., 2015, Hawkes, 2001, Wiktor-Mach, 2018, Nurse, 2006).

Darnaus vystymosi tikslų kūrimas buvo pradėtas dar prieš pasibaigiant Tūkstantmečio vystymosi tikslams 2015 metais. 2013 metais buvo suburta Generalinės asamblėjos atvira darbo grupė darnaus vystymosi tikslams. Ji dėl tikslų turinio konsultavosi su visuomene, suinteresuotaisiais ir kitomis organizacijomis, kurie siekė į DVT įtraukti su savo veikla susijusius uždavinius. Kultūros organizacijos ir su jomis susijusios iniciatyvos aktyviai stengėsi įtikinti į naująją vystymosi strategiją įtraukti konkrečiai su kultūra susijusį tikslą. UNESCO, kaip viena iš kultūrinę darnaus vystymosi dimensiją palaikančių organizacijų, kultūrą apibūdino kaip būtina sąlygą darniam vystymuisi (Duxbury, Kangas et al., 2017). Be UNESCO už kultūros įtraukimą į DVT pasisakė ir Kultūros ir vystymosi draugų grupė (*The Group of Friend of Culture and Development*), kurios narės yra 29 valstybės iš skirtingų regionų. Taip pat susikūrė beprecedentė nevyriausybinių organizacijų koalicija, kurios pradėjo globalią kampaniją skatinančią įtraukti su kultūra susijusį tikslą į vystymosi programas kurtas po 2015 metų (Vlassis, 2015). Kampanijos metu kultūra buvo apibūdinta ir kaip būtinas veiksnys siekiant darnaus vystymosi tikslų, ir kaip tikslas savaime (IFACCA, United Cities and Local Governments – Committee on Culture, International Federation of Coalitions for Cultural Diversity, and Cultural Action Europe, 2013).

UNESCO pozicija dėl kultūros kaip neatskiriamos darnaus vystymosi dalies tik stiprėja. 2013 metais Hangzhou mieste Kinijoje buvo suorganizuotas tarptautinis suvažiavimas „Kultūra: raktas į darnų vystymąsi“. Suvažiavimo ataskaitoje (UNESCO, 2013) teigiama, kad kultūra turėtų būti laikoma fundamentalia darnaus vystymosi dalimi, kuri suteikia prasmę ir energiją pokyčiams, kūrybiškai ir inovatyviai sprendžia pasaulyje kylančius sunkumus. Kultūros galia skatinti darnų vystymąsi ypač ryški, kai vystymosi programos yra kuriamos atsižvelgiant į žmonių poreikius ir vietos unikalumą. Ataskaitoje aiškiai išsakoma pozicija pilnai integruoti kultūrą į darnaus vystymosi strategijas, programas ir praktikas globaliu, regioniniu, nacionaliniu ir vietiniu lygmeniu, tokiu būdu kultūrą paverčiant darnaus vystymosi pagrindu.

2016 metais patvirtintuose DVT kultūros vaidmuo yra limituotas. Nepaisant kelis metus besitęsusių kampanijų, kultūra nebuvo įtraukta į DVT kaip atskiras tikslas. Kultūra yra minima keturiose srityse – edukacijos, ekonominio augimo, gamybos ir vartojimo įpročių bei tvarių miestų. Kaip teigia Isar (2017), kultūra nebuvo vienas iš kriterijų keliant Darnaus vystymosi tikslus ir vis dar lieka neaišku, kaip kultūra galėtų prisidėti prie jų įgyvendinimo. Nepaisant kultūros kaip svarbios darnaus vystymosi dalies, prarandamas ir galimas visuomenės ir vietinių bendruomenių įsitraukimas siekiant DVT. Vis dėlto, Streimikienė, Mikalauskienė et al. (2019) savo tyrime išsamiai aprašė, kaip kultūra galėtų padėti pasiekti kiekvieną Darnaus vystymosi tikslą, kas rodo, kad kultūrą integruoti į DVT yra įmanoma ir būtina.

Nors ir nepavyko užtikrinti, kad Darnaus vystymosi tiksluose iki 2030 metų atsirastų atskiras tikslas kultūrai, pastangos tai įgyvendinti tęsiasi. Kampanija, kuri prasidėjo dar 2013 metais, tęsiasi ir siekia įtraukti su kultūra susijusį tikslą į Darnaus vystymosi tikslus po 2030 metų. Raporte apie pirmuosius 4 kampanijos metus pastebima, kad kultūrinė darnaus vystymosi dimensija vis dar yra nepakankamai įvertinta ir išnaudota tikslams pasiekti (Yildirim, Baltà Portolés et al., 2019). Jau dabar kultūra daro didžiulį poveikį žmonių požiūriui į tvarumą ir darnų vystymąsi, tačiau tai neatsispindi darnaus vystymosi dokumentuose ir strategijose. Pabrėžiama, kad kultūra yra pagrindinis būdas darnų vystymąsi integruoti į kasdienį gyvenimą ir į DVT įgyvendinimą įtraukti visus žmones.

Įprastai mokslininkų darbuose kultūra retai būna išskirta kaip ketvirtas darnaus vystymosi veiksnys. Dažniausiai kultūra yra traktuojama kaip dalis socialinės dimensijos arba išvis nėra analizuojama. Tiek mokslininkai, tiek politikai susiduria su sunkumais atskiriant socialinius veiksnius nuo kultūrinių, dėl persipynusių jų reikšmių ir rodiklių. Viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl kultūros tvarumo sąvoka vis dar neįsitvirtinusi politiniame diskurse, yra jos neaiškumas ir universalus apibrėžimo trūkumas (Gerber, 2018).

Apie kultūros tvarumą kaip apie galimą papildomą darnaus vystymosi dimensiją pradėta kalbėti dar 1998 metais per Kultūros politikos ir vystymo konferenciją Stokholme. 1 principas konferencijoje suformuotame veiksmų plane teigia, kad darnus vystymasis ir klestinti kultūra yra neatsiejamai susiję (UNESCO, 1998). UNESCO idėjoms pritarė Yecken ir Wilkinson (2000) savo knygoje „*Resetting the Compass*“. Vėliau jų idėją išplėtojo Hawkes (2001) knygoje „*Fourth Pillar of Sustainable Development*“, kuri buvo pirmas pilnos apimties mokslinis darbas skirtas būtent kultūros tvarumui ir jo svarbai aptarti. Hawkes (2001) teigimu kultūrinis gyvybingumas sveikai ir darniai visuomenei yra toks pats svarbus kaip ir socialinė lygybė, atsakingumas už aplinką ir ekonominis stabilumas.

Vis dėlto, kultūrą įtraukti į vystymosi strategijas yra sudėtingas uždavinys dėl kultūros tvarumo neapibrėžtumo. Sunkumus kelia aiškių progreso matavimo rodiklių nebuvimas ir pačios

sąvokos neaiškumas (Gerber, 2018). Viena iš priežasčių, kodėl taip sunku apibrėžti tvarią kultūrą yra pačios kultūros suvokimas. Didžiausia painiava tiek akademiniam, tiek politiniam kontekste kyla, kai humanistinis požiūris į kultūrą nėra atskiriamas nuo antropologinio požiūrio į kultūrą kaip į specifinį konkrečių žmonių gyvenimo būdą. Žvelgiant į kultūrą iš antropologinio požiūrio taško nėra tikslo atskirai kalbėti apie kultūros ir ekonomikos santykį, nes ekonomika yra dalis žmonių gyvenimo būdo. Dėl šio neapibrėžtumo kyla klausimas, ar kultūra yra priemonė vystymuisi ar vystymosi tikslas (darni visuomenė) (World Commission on Culture and Development, 1998).

Kultūros sąvoka yra ypač plati ir apimanti daug įvairių žmogaus gyvenimo sričių. Tiek mokslinėje literatūroje, tiek bendrajame visuomenės suvokime, kas yra kultūra, dominuoja abstraktumas ir skirtingi požiūriai. Hawkes (2001) juos apibendrina ir išskyrė du pagrindinius požiūrio taškus:

- a) identitetų, reikšmių, vertybių, žinių, įsitikinimų, norų, prisiminimų, tikslų, požiūrių, suvokimų konstravimas ir perdavimas
- b) konkrečių žmonių gyvenimo būdas: tradicijos, papročiai, tikėjimas, normos, manieros, apranga, kalba, menas, mokslas, technologijos, religija ir ritualai, elgesio normos

Williams (1976) kultūrą apibūdina konkrečiau, išskirdamas 3 pagrindines jos reikšmes:

- a) kultūra kaip intelektualinis, dvasinis ir estetinis vystymasis
- b) kultūra kaip gyvenimo būdas (laikotarpio, visuomenės ar atskiros žmonių grupės)
- c) kultūra kaip meninė veikla

Dessein, Soini et al. (2015) siūlo į kultūros suvokimą įtraukti ir simbolinę reikšmę. Kultūra tampa semiotinė – išreiškia save per simbolius, apibrėžia jų reikšmes. Tai ypatingai platus požiūris, nes semiotinė kultūra apima tiek sąmoningus, tiek nesąmoningus simbolius.

Pagal Hawkes (2001) kultūra yra ir žinutė, ir medija – tai vertybės ir būdas jas perduoti. Šis požiūris siūlo kultūrą matyti kaip žmogaus vystymuisi būtiną veiksnį. Būtent dėl to autorius siūlo kultūrai ir jos tvariam kūrimui skirti ypatingą dėmesį, net jeigu iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog tai beprasmiškas ir nereikalingas procesas.

Siūlymas įtraukti kultūrą į darnaus vystymosi suvokimą iš esmės yra siūlymas kultūrą įtraukti į politikų darbotvarkę. Kultūra turėtų tapti dar vienu požiūrio tašku bet kokios politikos formavime. Tokie klausimai kaip bendruomenių įsitraukimas, jų vertybių atliepimas ir gyvenimo būdo atspindėjimas turėtų tapti vienu iš kriterijų priimant bet kokius politinius sprendimus.

Mokslininkai (Wu, Fan et al., 2016; Duxbury, Jeannotte, 2011; Swanson, DeVereaux, 2017) pabrėžia, kad kultūra yra svarbus funkcionalaus miesto ir gyvybingų bendruomenių aspektas, kuris daro didelę įtaką gyvenimo kokybei. Įtrauki ir visiems pasiekiamą kultūrą keičia žmonių gyvenimo būdą ir mąstymą, todėl gali iš esmės prisidėti prie darnaus vystymosi. Kultūra padeda sukurti gyvybingus miestus, kuriuose žmonės gali gyventi, dirbti ir kitaip prisidėti prie socialinės ir

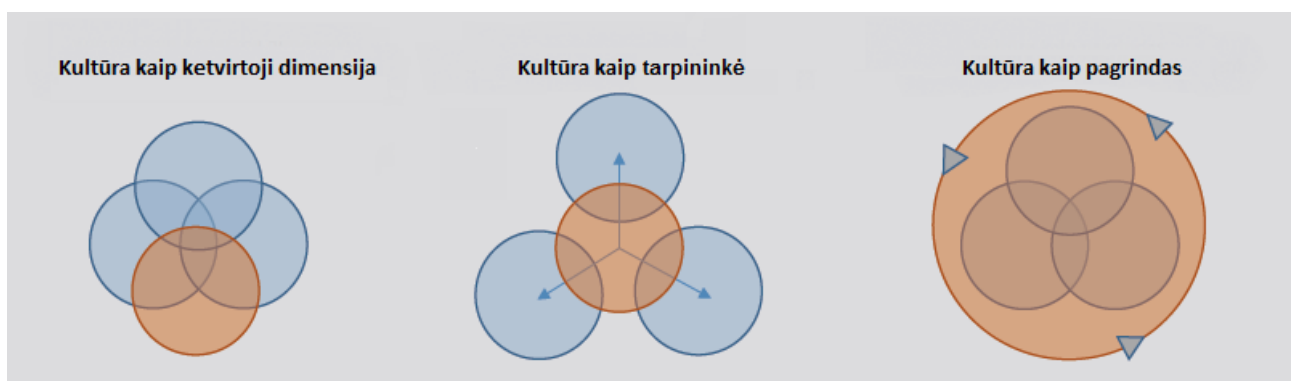
ekonominės visuomenės gerovės (Fanea-Ivanovici, 2018). Tai reiškia, kad kultūros integravimas į darnaus vystymosi procesus užtikrina ne tik sėkmingą vystymąsi, bet ir gerina žmonių gyvenimo kokybę.

Atsižvelgiant į ypač svarbų kultūros poveikį visuomenės vystymuisi, jai turėtų būti skirta tiek pat dėmesio, kiek ir kitoms dimensijoms. Hawkes (2001) keturias darnaus vystymosi dimensijas apibūdina taip:

- 1) Kultūrinis gyvybingumas – gerbūvis, kūrybingumas, įvairovė ir inovacijos
- 2) Socialinė lygybė – teisingumas, įsitraukimas, sanglauda, gerovė ir socialinis aprūpinimas
- 3) Aplinkosauginė atsakomybė – ekologinis balansas tarp gamtos ir žmogaus
- 4) Ekonominis stabilumas – materialinis klestėjimas

Dėl sąvokos sudėtingumo kultūra darnaus vystymosi koncepcijoje gali būti suvokiama trimis būdais, kurie tuo pačiu metu yra ir skirtingi, ir vieni su kitais persipinantys (Dessein, Soini et al., 2015). Pirmasis – tai kultūra kaip ketvirtoji darnaus vystymosi dimensija. Šis požiūris kultūrą atskiria nuo kitų dimensijų ir traktuoja ją kaip atskirą ir savaime svarbų darnaus vystymosi veiksnį. Antrasis – kultūra kaip tarpininkė tarp dažnai besikertančių ir vienas kitam prieštaraujančių ekonominių, ekologinių ir socialinių darnaus vystymosi tikslų. Kultūra tampa priemone subalansuoti ekonominius, socialinius ir ekologinius veiksnius. Ir paskutinis, trečiasis kultūros suvokimo būdas darnaus vystymosi saprate yra kultūra kaip darnaus vystymosi pagrindas (Dessein, Soini et al., 2015). Šis požiūrio taškas mato kultūrą kaip būtiną pagrindą, norint pasiekti darnaus vystymosi tikslus. Remiamasi požiūriu, kad kultūra yra visų žmonių sprendimų ir veiksmų pagrindas, todėl darnus vystymasis turi tapti kultūros dalimi, kad būtų efektyvus. Skirtingas kultūros kaip darnaus vystymosi dalies suvokimas atspindi skirtingus mąstymo būdus, vertybes ir normas (Dessein, Soini et al., 2015).

1 pav. Trys kultūros suvokimo būdai darniame vystymesi (Dessein, Soini et al., 2015)

Trys kultūros suvokimo būdai (pažymėti oranžine spalva) darniame vystymesi. Mėlyni apskritimai reprezentuoja tris darnaus vystymosi dimensijas (ekonominę, ekologinę ir socialinę). Kultūra kaip atskira ketvirtoji darnaus vystymosi dimensija (kairė diagrama), kultūra kaip tarpininkė tarp dimensijų, siekiant subalansuoti kitas tris (vidurinė diagrama)

ir kultūra kaip darnaus vystymosi pagrindas. Rodyklės parodo nuolat besikeičiančią dinamiką tarp kultūros ir darnaus vystymosi (dešinė diagrama).

Visi trys kultūros suvokimo būdai apibūdina skirtingus požiūrius į kultūrą ir jos vaidmenį darniame vystymesi. Priklausomai nuo to, kuris požiūris dominuoja, bus pasirinkti skirtingi veiksmai, formuojamos skirtingos politinės kryptys ir priimami skirtingi sprendimai. Kai kuriose situacijose visi trys požiūriai gali koegzistuoti, o kai kuriose gali būti tik vienas požiūrio taškas. Trys skirtingi kultūros kaip darnaus vystymosi aspekto suvokimo būdai yra išskirti dėl to, kad kultūra yra ypatingai plati sąvoka ir žmonių gyvenimą (o kartu ir vystymąsi) veikia įvairiausiais būdais. Juos apibūdinus yra lengviau suprasti kultūros vaidmenį ir svarbą darniam vystymuisi.

2.1. Kultūra kaip ketvirtoji darnaus vystymosi dimensija

Požiūris į kultūrą kaip į ketvirtąją darnaus vystymosi dimensiją kilo iš nuostatos, kad kultūra atlieka nepriklausomą ir autentišką vaidmenį siekiant darnaus vystymosi (Duxbury, Kangas et al., 2017). Pirmasis šio požiūrio šalininkas buvo Hawkes, kuris 2001 metais išleido knygą „*Fourth pillar of sustainable development*“. Nors jis šią temą nagrinėjo miesto planavimo kontekste, jo išvalgos padėjo pagrindus tolimesnei diskusijai. UNESCO taip pat rekomenduoja kultūrą traktuoti kaip ketvirtąją dimensiją ir yra viena iš organizacijų, kuri pasisakė už kultūros įtraukimą į Darnaus vystymosi tikslus (Wiktor-Mach, 2018).

Pats požiūris į kultūrą kaip į ketvirtąją darnaus vystymosi dimensiją laikomas ganėtinai aiškiu ir suprantamu. Pabrėžiama kultūrinio kapitalo išsaugojimo, išlaikymo ir konservavimo prasmė. Kultūra čia yra suprantama kaip menas, paveldas, žinios ir kultūrinė įvairovė (Soini, Dessein, 2016). Kultūrinis tvarumas yra aiškiai atskiriamas nuo socialinės darnaus vystymosi dimensijos ir yra laikomas atskira dimensija.

Vis dėlto, kritikai teigia, kad tai per siauras ir limituojantis būdas suvokti kultūrą. Limitacijos atsiranda, kai kultūra yra matoma tik kaip meno ir kultūrinių – kūrybinių industrijų sektorius (Dessein, Soini et al., 2015). Taip pat yra rizika pradėti kultūrą vertinti tik pagal jos socioekonominį indėlį, kas ją paverčia ekonominio augimo, kuris nebūtinai yra darnus, instrumentu. Tam, kad kultūra galėtų sėkmingai funkcionuoti kaip ketvirtoji darnaus vystymosi dimensija, reikėtų aiškių progreso rodiklių ir būdų apskaičiuoti kultūrinės veiklos naudą. Dėl to kyla riziką kultūros suvokimą susiaurinti iki meno, renginių ir kitų aiškiai apčiuopiamų meninių veiklų, kurios generuoja apskaičiuojamą ekonominę ir socialinę naudą. Tokiu būdu yra prarandamas kultūros kaip vertybių ir gyvenimo būdo (jeigu jie nėra ekonomiškai naudingi) suvokimas.

Vienas iš kultūros kaip ketvirtosios dimensijos suvokimo pavyzdžių galėtų būti paveldo objektų naudojimas turizmui. Paveldo objektai, kurie yra paverčiami muziejais ir traukos objektais yra ekonomiškai naudingi, lengva apskaičiuoti jų kuriamą vertę bei visuomenės susidomėjimą. Paveldo objektai yra įveiklinami, jie tampa pramoga, suteikia žinių apie praeitį,

leidžia pajauti to meto dvasią. Toks paveldo įveiklinimo būdas ypatingai tinka vietoms, kurios pačios savaime yra įspūdingos, įdomios ir turi istoriją, kuri gali sudominti daug žmonių. Vienas iš pavyzdžių galėtų būti Kauno IX Forto muziejus. IX Forto pavertimas muziejumi padėjo išsaugoti paveldo objektą bei paveldo vertybes, kurios dabar yra eksponuojamos muziejuje, kiekvienais metais į Kauną pritraukia turistų iš visos Lietuvos ir net užsienio (2018 m. muziejuje apsilankė daugiau nei 52 tūkst. lankytojų (IX Forto muziejus, 2018) bei edukuoja žmones apie Lietuvos istoriją. Tinkamai įveiklinti paveldo objektai yra socialiai ir ekonomiškai naudingi miestui.

Žvelgiant į kultūrą kaip į ketvirtąją darnaus vystymosi dimensiją, mažai susijusią su kitomis darnaus vystymosi dimensijomis, rizikuojama į visą kultūrą žiūrėti tik per vieną prizmę. Tokiu atveju daugiausiai dėmesio yra skiriama profesionaliam menui, kultūros paveldui, kuris domina turistus ir dideliems, minias sutraukiantiems renginiams. Tai sąlygoje kultūros įvairovės mažėjimą – vienalytė kultūra nebegali patenkinti visų kultūros vartotojų poreikių. Taip pat neatsižvelgiama į neapčiuopiamą kultūros teikiamą naudą, kurią sunku išmatuoti.

Požiūris į kultūrą kaip į ketvirtąją darnaus vystymosi dimensiją yra ganėtinai siauras, tačiau tinkamas kultūros politikai dėl aiškiai išmatuojamų kriterijų ir rodiklių. Kriterijai turėtų matuoti, kiek konkretus kultūrinis procesas, produktas arba konceptas atsižvelgia arba prisideda prie darnaus vystymosi. Nors vis dar nėra iki galo nuspręsta, kokie yra tie kriterijai, jų kūrimas yra tiesiogiai susijęs su šiuo požiūriu ir noru kultūrą įtraukti į politikų darbotvarkę.

2.2. Kultūra kaip tarpininkė tarp kitų darnaus vystymosi dimensijų

Kultūra kaip tarpininkė tarp kitų darnaus vystymosi dimensijų galėtų būti būdas subalansuoti jų dažnai besikertančius ir vienas kitam prieštaraujančius reikalavimus. Kultūrinės vertybės ir požiūris gali parodyti sprendimus, kurie padės pasiekti ekologinį ir socialinį tvarumą (Soini, Dessein, 2016). Kultūra taip pat gali subalansuoti skirtingų kultūrų žmonių ir bendruomenių poreikius (Streimikienė, Mikalauskiene et al., 2019). Toks kultūros vaidmuo ugdo empatiją, įvairovę ir toleranciją kitokiems žmonėms bei jų poreikiams.

Be to, kultūra galėtų būti tarpininkė tarp darnaus vystymosi ir žmonių, kuriems šis konceptas atrodo per daug sudėtingas arba tolimas (Dessein, Soini et al., 2015). Kultūra darnų vystymąsi galėtų paversti logišku, lengvai suprantamu ir įgyvendinamu konceptu. Kultūra atsiranda ir yra suprantama per naratyvą ir istorijas – jos sujungia praeitį ir ateitį, vietą, kurioje esi, su likusiu pasauliu (Birkeland, 2015). Istorijos gali būti pagrindas, sujungiantis visas tris darnaus vystymosi dimensijas ir įpinantis jas į įprastą gyvenimą.

Muziejai yra vieni pagrindinių kultūrinės atminties ir istorijų saugyklų. Juose kultūros paveldas yra ne tik išsaugomas (susiduriama su problema, kaip išsirinkti, ką išsaugoti), bet ir pristatomas bei interpretuojamas (reikia nuspręsti, kurias istorijas pasakoti ir kokį naratyvą kurti).

Muziejai dažnai yra naudojami kaip įrankis kurti nacionalinį, vietinį ir bendruomeninį identitetą to meto politikos kontekste (Dessein, Soini et al., 2015). Siekiant, kad visos bendruomenės susijusios su muziejuje eksponuojamu kultūros paveldu būtų reprezentuojamos teisingai, skatinamas muziejų ir bendruomenės bendradarbiavimas atrenkant eksponatus ir kuriant naratyvą. Tokiu būdu muziejus taptų demokratišku bei tarnautų kaip įkvėpimo ir žinių vieta. Bendradarbiauti su bendruomene galima pradėti nuo jų prisiminimų ir istorijų rinkimo. Būtent per jų pasakojimus galima suprasti, kaip bendruomenė ir individai įsivaizduoja save ir savo istoriją, pamatyti tuos pačius įvykius iš skirtingų perspektyvų. Kultūros politika turėtų skatinti skirtingų perspektyvų įtraukimą ir įvairių bendruomenių bendradarbiavimą su ekspertais kuriant ir apibrėžiant kultūros paveldo reikšmes (Dessein, Soini et al., 2015).

Siekiant ilgalaikės naudos bendruomenėms yra būtina palaikyti vietinės kultūros gyvybingumą ir įtraukti kuo daugiau bendruomenės narių. Svarbu prisiminti ir tai, kad darnus vystymasis nėra tik į ateitį nukreipta sąvoka. Į darnaus vystymosi sąvoką reikia įtraukti ir kultūrinę atmintį, kultūros paveldą, institucijas, kurios yra kultūrinės atminties saugotojos – muziejus, archyvus, bibliotekas (Meireis, Rippl, 2018). Išsaugotos praeities žinios padeda vystyti dabartinei kultūrai.

Žvelgdami į kultūrą kaip į tarpininkę tarp kitų darnaus vystymosi dimensijų, pastebime, kad ji apima ne tik meną ir kūrybines industrijas, bet ir istorijas, žmogaus ir bendruomenės identitetą, prisiminimus. Kultūros neapčiuopiamumas didėja, bet poveikis individo gyvenimui didėja. Kultūra padeda suvokti, kodėl svarbu yra darnus ekonominis, ekologinis ir socialinis vystymasis ir kaip kiekvienas asmeniškai gali prie jo prisidėti. Kultūros politikoje tai atsispindi, kai yra atsižvelgiama į kultūros ekonominį, ekologinį ir socialinį poveikius. Taip pat kai yra skatinama kultūros įvairovė, bendruomenių įtraukimas ir kultūros demokratiškumas.

2.3. Kultūra kaip darnaus vystymosi pagrindas

Kultūra gali atlikti ir dar svarbesnį vaidmenį perėjime prie darnaus vystymosi. Požiūris į kultūrą kaip į darnaus vystymosi pagrindą remiasi antropologiniu kultūros suvokimu (kultūra yra žmonių gyvenimo būdas), todėl rezultatus pasiekti galima tik tada, kai darnus vystymasis tampa kultūros dalimi. Evoliucionuojanti kultūra gali paskatinti kurti ekokultūrinę visuomenę, kurios pagrindas būtų suvokimas, kad žmogus yra neatskiriama gamtos dalis (Dessein, Soini et al., 2015). Tokiu būdu žmonės yra skatinami ieškoti naujo vaidmens visuomenėje, kuris derintųsi ne tik su jų pačių norais, bet ir su viskuo, kas yra aplink. Iš esmės, tai reiškia, kad kiekvienas žmogaus veiksmas ir sprendimas turėtų būti paremtas visuotinės gerovės (tvarios gerovės) siekimu. Tokiu būdu kultūra nuolat evoliucionuotų – formuotųsi naujos vertybės, nauji gyvenimo būdai ir jų išraiškos. Kultūra taptų savaime besisukantis ratas, kuris varo pats save – iš

naujų vertybių kyla nauji sprendimai, iš kurių kyla naujos vertybės ir taip toliau. Nuolatinis tobulėjimas ir prisitaikymas prie esamos situacijos, veikiant visuomenės labai taptą pagrindu darniam visuomenės vystymuisi visose srityse.

Darnus vystymasis yra paremtas sprendimais, kurie tenkina dabartinius poreikius, nesudarant pavojaus juos tenkinti ir ateities kartoms. Kultūra kaip pagrindas tokiam vystymuisi kultivuotų žmonių sąmonę ir įprastus veiksmus linkme, kuri yra naudinga visiems. Tai reiškia, kad keistūsi ne tik veiksmai, bet ir pasaulėžiūra, vertybės, motyvacija – atsirastų naujas moralinis kompasas, kuris vestų visiems naudinga linkme (Dessein, Soini et al., 2015). Tokiu būdu darnus vystymasis nebūtų trumpalaikis tikslas (pvz., iki 2030 metų), bet nuolatinė ir netgi įprasta būseną, procesas. Žvelgiant į dabartinius socialinius, ekologinius ir ekonominius iššūkius, tokia būseną yra būtina norint užkirsti kelią krizėms.

Vienas iš tvarios kultūros tikslų būtų padėti žmonėms suvokti, kokios ateities jie tikisi ir kaip jie gali prisidėti įgyvendinant viziją. Tai artimai susiję su vieta, kurioje gyvename ir įsitraukimu į jos vystymą ir diskusijas apie tai, kokią tą vietą norime matyti dabar ir ateityje (Dessein, Soini et al., 2015). Tai galioja ir politikoje – įtraukiant visuomenę į diskusiją apie tai, kokią ateitį jie įsivaizduoja savo šaliai, miestui ar rajonui. Vietos ir savęs joje suvokimas daro įtaką stiprių bendruomenių kūrimuisi, kurios yra tvarios visuomenės pagrindas.

Priklausomai nuo situacijos ir tikslo, visi trys požiūriai į kultūrą darniame vystymesi yra svarbūs ir reikalingi skirtinguose kontekstuose – teoriniame, politiniame ar praktiniame. Reikėtų pabrėžti ir tai, kad, nors ir išskiriami trys požiūriai, jie persidengia ir pinasi tarpusavyje. Sunku brėžti aiškią liniją tarp vieno ar kito požiūrio dėl jų sudėtingumo ir kompleksiško.

Kiekvienas požiūris į kultūrą kaip darnaus vystymosi dalį atskleidžia kitokį kultūros suvokimą, lemia skirtingus sprendimų priėmimo ir taikymo būdus. Kultūra yra ypatingai plati sąvoka, todėl norint kuo įmanoma tiksliau išnagrinėti, kaip ji prisideda prie darnaus vystymosi, reikia į ją žvelgti plačiai ir metodiškai.

Kultūros sąvokai vis plėtėjant, daugėja ir politikos sferų, kurias ji apima, todėl darosi vis sunkiau apčiuopti ir ištirti kultūros vaidmenį darniame vystymesi. Tiriant kultūrą kaip atskirą dimensiją, kai kultūra suvokiama kaip meno kūriniai, kūrybinės industrijos, renginiai ir kiti lengvai pamatuojami kultūriniai reiškiniai, gali užtekti kultūros politikos. Tuo tarpu nagrinėjant kultūrą kaip tarpininkę, kai ji suvokiama kaip gyvenimo būdas, tyrimo lauką išplėsti reikia iki kone visų politikos sričių. Kalbant apie kultūrą kaip pagrindą darniam vystymuisi vien politikos tirti neužtenka, nes kultūra suvokiama kaip vertybės, elgesys ir mąstymas. Jie vystosi nuolatos ir apima visas gyvenimo sritis. Taigi, kultūros vaidmuo darniame vystymesi ir galimybės jį įvertinti yra tiesiogiai susiję su tuo, kaip mes apibrėžiame kultūrą.

3. DARNUS VYSTYMASIS IR KULTŪROS POLITIKA

Norint užtikrinti darnų vystymąsi, būtina jį įtraukti į visas politikos sferas. Kultūros politika taip pat nėra išimtis, net jeigu kultūra ir nėra laikoma ketvirtąja darnaus vystymosi dimensija. Kultūros politika apibrėžiama kaip „valstybės ir jai atstovaujančių institucijų santykis su kultūros objektais ir subjektais. Šis santykis išreiškiamas deklaruojamais valstybės prioritetais, finansavimu, globa arba jos nebuvimu“ (Lukšionytė, Šinkūnaitė et al., 2007, p. 55). Kultūros politika apima: a) šiuolaikinių kultūros procesų organizavimą ir valdymą, b) kultūros paveldo saugojimą, c) kultūros pažinimo sklaidą ir edukaciją (Lukšionytė, Šinkūnaitė et al., 2007, p. 55).

Kultūros politika atspindi šalies istoriją, valdymo modelius bei kultūros ir meno svarbą. Sudėtinga analizuoti kultūros politikos raidą generalizuojant, nes vienoje šalyje ji atsirado ir įgavo galią kur kas anksčiau nei kitose. Po Antrojo pasaulinio karo kultūros politikos užuomazgos pasirodė tarptautiniame lygmenyje, o 1940-1950 metų laikotarpiu daugelyje šalių atsirado nedidelės kultūros administracijos organizacijos (pvz., Meno taryba arba Kultūros/ Švietimo ministerijos) (Duxbury, Kangas et al., 2017). Įsitraukus vis daugiau šalių, formavosi tarptautinė kultūros politika.

Nuo 1960-tųjų UNESCO aktyviai įsitraukė į kultūros politikos stiprinimą. 1967 metais UNESCO suorganizavo apvaliojo stalo susitikimą Monake, kuriame buvo pabrėžta, kad kiekviena šalis pati nustato, kokių veiksmų turėtų imtis valdžia kultūros lauke ir UNESCO nėra pagrindinė institucija, kuri reguliuoja šalies kultūros politiką. Visgi, siekiant tobulinti tiek vietinę, tiek tarptautinę kultūros politiką, atsirado poreikis dalintis informacija ir patirtimi tarp šalių (Duxbury, Kangas et al., 2017). Susitikimo metu gimė dvi nuostatos, kurios buvo ypač svarbios kultūros politikos formavimuisi. Pirmoji jų skelbė, kad ekonominis ir socialinis vystymasis turėtų eiti koja kojon su kultūros vystymusi, kas pabrėžė kultūros politikos įtraukimo į bendrą planavimą svarbą. Antroji nuostata skelbė, kad kultūra turi būti prieinama visiems, nepaisant jų amžiaus, lyties, rasės ar socialinio statuso (UNESCO, 1969). Pabrėžiant kultūros svarbą, buvo užtikrintas tolimesnis kultūros politikos vystymasis ir tobulėjimas.

1970-taisiais aktyvios diskusijos apie „naująją kultūros politiką“ į kultūros politikos diskursą įtraukė „kultūros demokratizavimo“ ir „demokratiškos kultūros“ sąvokas. Abu konceptai skatino dalyvavimą kultūroje ir lengvesnį kultūros prieinamumą. Kultūros demokratizacija siekė užtikrinti kuo platesnę meno kūrinių sklaidą, o demokratiška kultūra skatino kuo įvairesnes kultūrinės raiškos priemones, visuomenės įsitraukimą į kultūrą ir politinius sprendimus, kurie galėjo pagerinti kultūrinio gyvenimo kokybę (Mennell, 1979, Evrard, 1997). Naujoji kultūros politika išryškino žmonių įsitraukimo svarbą ir naudą, kas paskatino kultūrą įtraukti į vietinės politikos darbotvarkes.

1970-aisieji kultūra tapo svarbi dalis šalies politikoje. Valdininkai stengėsi užtikrinti platų kultūros pasirinkimą ir tinkamą infrastruktūrą. Kultūros politika vis dar neatsiejama buvo susijusi su švietimo, socialine ir miesto planavimo politika. Vis dėlto, kultūros sąvoka pradėjo plėstis apimdama ne tik profesionalų meną, bet ir kultūrinį identitetą ir įvairovę. Pradėta pastebėti kultūros svarba socialinės integracijos projektuose, ypač skurdesnėse bendruomenėse (Council of Europe, 1978). Plečiant kultūros sąvoką, pastebėta daugiau jos teikiamų naudų ir kuriamų verčių.

1980-tieji pasaulyje buvo pažymėti kaip ekonominės stagnacijos metas, o tai palietė ir kultūros sektorių. Kultūros finansavimas tapo labiau orientuotas į rinką, kultūros organizacijos pradėtos skatinti užsidirbti pačios, o ne pasikliauti valstybiniu finansavimu (dėl ekonominės situacijos kultūros biudžetas buvo apkarpytas) (Duxbury, Kangas et al., 2017). Investicijos į kultūrą tapo instrumentu pasiekti kitų tikslų (pavyzdžiui, spartesnio regioninio vystymosi). Dėl šios priežasties išpopuliarėjo naujas terminas – „instrumentinė kultūros politika“ (McGuigan, 2004). Nepaisant to, pagrindinis kultūros politikos tikslas išliko skatinti ir palaikyti įvairias menines veiklas ir didinti jų prieinamumą.

1990-aisieji atsirado ir išpopuliarėjo „kūrybinių industrijų“ sąvoka, pastebėta kultūros ekonominė nauda. Vis dažniau įvairios kultūros formos buvo minimos kaip priemonės pasiekti socialinio ir ekonominio gerbūvio. Dėl vis populiarėjančio „kūrybinių miestų“ koncepto kūrybiškumas buvo įvertintas kaip svarbi miesto ir regiono ekonominio vystymosi dalis. Pastebėjus kultūros ekonominę naudą, kultūrinės ir kūrybinės industrijos atsirado ir valdžios diskusijose bei rekomendacijose. Kūrybinių industrijų atsiradimas įvairiuose dokumentuose įtvirtino jų vietą kultūros politikos ir vystymosi diskusijose visame pasaulyje (Duxbury, Kangas et al., 2017).

Nuo 2000-tųjų kultūra vis dažniau minima darnaus vystymosi diskurse. Supratus, kad kultūrinė įvairovė ir prieinamumas padeda spręsti socialines problemas, o kūrybinės ir kultūrinės industrijos yra ekonomiškai naudingos, kultūra tapo viena iš priemonių siekti darnaus vystymosi tikslų. Kultūros įtraukimas į darnaus vystymosi tikslų darbotvarkę vyksta lėtai, bet stabiliai. Kultūros politika taip pat daugiau dėmesio pradėjo skirti tvariam kultūros išteklių naudojimui ir saugojimui. UNESCO išleido Kultūrinės įvairovės deklaraciją (2001), Nematerialaus kultūros paveldo saugojimo konvenciją (2003), Kultūrinės raiškos įvairovės saugojimo ir skatinimo konvenciją (2005). Teisinių ir strateginių dokumentų atsiradimas susiejo kultūros politiką su darniu vystymusi – šios dvi sąvokos kartu girdimos vis dažniau.

Siekiant užsitikrinti valstybės finansavimą kultūra tapo instrumentine – ja naudojama siekti kitų valstybės tikslų. Aiškiausiai pastebimos dvi trajektorijos: ekonominio augimo ir socialinės įtraukties. Pirmuoju atveju kūrybinės industrijos, menas ir kitos kultūros rūšys yra naudojamos miestui ar regionui atgaivinti, pritraukti daugiau turistų ir gyventojų. Sėkmingiausias pavyzdys yra Bilbao miestas Ispanijoje, kur 1997 metais buvo atidarytas

Gugenheimo modernaus meno muziejus išgarsinęs Bilbao miestą visame pasaulyje (Plaza, Haarich, 2009). Nors tokią sėkmę pakartoti yra sudėtinga, kūrybinis sektorius pritraukia investicijų miestams ir regionams. Sėkmingai įgyvendinti kultūros projektai pagerina vietos įvaizdį, pritraukia turtingesnių gyventojų ir padidina žemės vertę. Vis dėlto, vienas iš negatyvių vietos atgaivinimo veiksnių gali būti gentrifikacija – vieta tampa per brangi gyventi žemesnių pajamų gyventojams (tiems, kurie joje gyveno iki vietos atgaivinimo), todėl jie yra priversti išsikelti (Peck, 2005). Šis efektas labiausiai paveikia miestus, kuriuose lankosi daug turistų, pavyzdžiui, Milaną, Paryžių, Barseloną. Vietiniai žmonės yra priversti persikelti gyventi kitur, nes turistams pritaikytos kainos tampa per aukštos pragyventi. Be to, gyvenamasis plotas tokiuose miestuose yra ypatingai vertingas, todėl nuoma ar nekilnojamojo turto įsigijimas tampa per brangūs. Gentrifikacija pastebima ir mažesniu mastu – menininkams atgaivinus konkretų miesto rajoną, ten keliasi gyventi vis turtingesni žmonės ir vietiniai yra priversti išsikelti gyventi kitur. Paradoksas pastebimas tada, kai patiems menininkams jų atgaivintas rajonas tampa per brangus ir jie yra priversti kraustytis į kultūros mažiau paliestą miesto dalį. Kultūra yra viena iš priemonių atgaivinti miestą ar regioną į jį pritraukiant turistų ar turtingų gyventojų, tačiau vietos atgaivinimas ne visada yra palankus vietiniams gyventojams.

Antroji sritis, kurios tikslų siekti padeda kultūra yra socialinė gerovė. Kultūrinės veiklos skatina socialinę įtrauktį ir toleranciją. Būtent dėl šios priežasties yra svarbu, kad kultūra būtų prieinama visiems nepaisant jų amžiaus, socialinio statuso ar fizinių galimybių. Kultūra yra svarbi socialinės gerovės dalis, tačiau ne vienintelė, todėl ji turi būti laikoma ne vienintele išeitimi, o viena iš kompleksinių priemonių tikslui pasiekti (Belfiore, 2002).

Kultūros politika reguliuoja šalies kultūros prioritetus ir finansavimą, todėl gali stipriai paveikti kultūros organizacijų veiklos kryptis. Nors kai kurios organizacijos teigia, kad kultūrinės ir kūrybinės industrijos natūraliai yra dalis darnaus vystymosi, tokie pareiškimai nėra pagrįsti. Kultūrinių ir kūrybinių industrijų veikla automatiškai neprisideda prie darnaus vystymosi, tačiau gali tai padaryti esant tinkamoms sąlygoms. Keliant prioritetus, kurie būtų susiję su darniu vystymusi, kultūros politika gali ženkliai prisidėti prie Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo. Kadangi DVT yra globalūs, progresui svarbi tiek tarptautinė, tiek nacionalinė kultūros politika. Duxbury, Kangas et al. (2017) išskyrė keturis būdus (strategijas), kaip kultūros politika gali prisidėti prie darnaus vystymosi:

1. Saugoti kultūrinės praktikas, išraiškas ir kultūrinių mažumų teises
2. Didinti kultūros įstaigų ir kūrybinių industrijų ekologiškumą
3. Edukuoti apie tvarumą ir klimato kaitą per meną ir kultūrą
4. Skatinti ekologišką mąstymą bei eko bendruomenių kūrimąsi

1 lentelė. Keturi būdai (strategijos), kaip kultūros politika prisideda prie darnaus vystymosi (Duxbury, Kangas et al., 2017)

Pagrindiniai tikslai	Kultūros politikos vaidmuo	Kultūros konceptas	Tvarumo konceptas
Saugoti kultūrinę praktiką, išraišką ir kultūrinių mažumų teises	Reguluoti ir saugoti	Kultūra apima kultūrinę praktiką ir teises	Išlaikyti kultūros praktikų įvairovę ateities kartoms
Didinti kūrybinių industrijų ir kultūros įstaigų ekologiškumą	Medijuoti ir įtikinėti	Kultūrinių renginių organizavimas, produktų kūrimas ir paslaugų teikimas bei platinimas; kultūros vartojimo įpročiai ir būdai	Ekologinis tvarumas, kuris gali būti siejamas ir su socialiniu, kultūriniu ir ekonominiu tvarumu (mažinant išlaidas efektyviau naudojant resursus)
Edukuoti ir skatinti pokyčius apie tvarumą ir klimato kaitą per meną ir kultūrą	Animuoti ir katalizuoti	Meninės ir kūrybinės išraiškos kaip meno kūriniai	Dominuoja ekologinis tvarumas, gali būti susijęs ir su socialiniu, kultūriniu ir ekonominiu tvarumu
Skatinti ekologišką mąstymą ir globalinių ekologinių problemų sprendimą bei ekobendruomenių kūrimąsi	Edukuoti ir aktyvuoti	Identitetas ir kūrybinė raiška	Integruotos socialinė, ekonominė, kultūrinė ir ekologinė dimensijos

1) Saugoti kultūrinę praktiką, išraišką ir kultūrinių mažumų teises.

Šis būdas vertina kultūros tęstinumą ir įvairovę. Daug dėmesio skiriama įvairių kultūrinių išraiškų ir praktikų išsaugojimui, kultūrinių mažumų teisėms ir gerbūviui. Siekiama, kad dabartinė kultūrinė įvairovė būtų išsaugota ir prieinama ateityje. UNESCO palaiko ir skatina kultūros įvairovės išsaugojimą, tai pabrėžiama ir dokumentuose: Kultūros įvairovės deklaracija (UNESCO, 2001), Nematerialaus kultūros paveldo saugojimo konvencija (UNESCO, 2003), Kultūrinės raiškos įvairovės saugojimo ir skatinimo konvencija (UNESCO, 2005).

Kultūros politika atlieka du pagrindinius vaidmenis: saugo ir reguliuoja. Kultūros politikos tikslas yra užtikrinti kultūros prieinamumą visiems ir galimybę menininkams užsidirbti pragyvenimui (Duxbury, Kangas et al., 2017). Kultūros vertybių ir išraiškų saugojimas traktuojamas kaip kultūros prieinamumas ateities kartoms. Šis kultūros politikos būdas prisideda prie darnaus vystymosi atspindi kultūros kaip tarpininko vaidmenį darnaus vystymosi kontekste.

2) Didinti kūrybinių industrijų ir kultūros įstaigų ekologiškumą.

Šioje strategijoje kultūros politika įtraukia ekologinę dimensiją ir veikia kaip mediatorius tarp ekologinių reguliacijų, planavimo ir apribojimų bei kultūros sektoriaus. Yra

keliami klausimai, kaip kultūros sektorius galėtų integruoti darnumo principus į savo veiklą ir formuojama politika, kuri skatintų kultūros sektorių prisiimt daugiau ekologinės atsakomybės (Duxbury, Kangas et al., 2017).

Pagrindinis sektorius, kuriame pastebima toks kultūros politikos vaidmuo yra infrastruktūra. Stengiamasi kultūrai skirtus pastatus statyti kuo draugiškesnius aplinkai – naudoti ekologiškas medžiagas, užtikrinti pastatų ilgalaikiškumą ir kokybę, ekonomišką energijos naudojimą ir atsižvelgti į kitus su aplinka susijusius infrastruktūros statybos ar renovavimo aspektus.

Dėmesys atkreipiamas ne tik į infrastruktūrą, bet ir kultūros ir kūrybinių industrijų organizacijų procedūrų ekologinį poveikį. Stengiamasi kiek įmanoma sumažinti ekologinį pėdsaką ir naudoti žalesnę energiją, priemones, medžiagas. Šioje strategijoje kultūrinių ir kūrybinių industrijų ekologiškumas pabrėžiamas kaip ypač svarbus veiksnys prisidedant prie darnaus vystymosi (Duxbury, Kangas et al., 2017). Šis būdas prisidėti prie darnaus vystymosi kultūros politikoje randamas ypač retai ir vis dar yra neišvystytas nei Lietuvoje, nei pasaulyje.

3) Edukuoti ir skatinti pokyčius apie tvarumą ir klimato kaitą per meną ir kultūrą.

Ši kryptis akcentuoja kūrybos ir meno vaidmenį keičiant visuomenės mąstymą apie tvarų gyvenimą ir su tuo susijusius įpročius. Kultūra suprantama kaip būdas perduoti žinutę ir keisti žmonių mąstymą bei gyvenimo būdą. Daugiausiai dėmesio skiriama ekologinei darnaus vystymosi dimensijai, kuri dažnai būna susijusi ir su socialinio, kultūrinio ir ekonominio tvarumo problemomis. Šiuo atveju kultūros politikos vaidmuo yra animuoti ir katalizuoti pokyčius (Duxbury, Kangas et al., 2017).

Kultūros politikoje tai pasireiškia specifinėse vystymosi programose, kuriose yra remiami meniniai projektai susiję su tvarumu ir nagrinėjantys aktualias ekologines, socialines ir ekonomines problemas.

4) Skatinti ekologišką mąstymą ir globalinį ekologinių problemų sprendimą bei eko bendruomenių kūrimąsi.

Šiame kontekste kultūros politika tampa įrankiu kurti eko visuomenę, kuri galėtų spręsti darnaus vystymosi problemas globaliai. Duxbury, Kangas et al. (2017) pabrėžia globalios eko visuomenės poreikį, kuri suvoktų globalių problemų mastą ir atitinkamai galėtų jas spręsti. Toks požiūris kertasi su įprastu kultūros politikos tikslu išsaugoti nacionalinį identitetą, kai žmonės yra skatinami apie save galvoti kaip apie konkrečios valstybės narį, o ne pasaulio gyventoją. Tuo tarpu eko visuomenė pabrėžia kosmopolitiško identiteto svarbą – kad kai kurios problemos, tokios kaip klimato kaita, yra globalinės ir jas turime spręsti kaip žmonija (Duxbury, Kangas et al., 2017).

Perėjimas nuo siaurų, konkrečios valstybės bendruomenių į plačias, globalias bendruomenes (žmoniją) visiškai pakeistų žmonių požiūrį į bendras problemas (pavyzdžiui, susijusias su gyvąja gamta ir aplinka). Kultūros politikos vaidmuo būtų ypač svarbus, nes ji formuoja žmogaus identiteto suvokimą ir vertybes.

Toks požiūris į kultūros politiką lieka ganėtinai retas, nes jis meta iššūkį kultūros politikai apskritai. Politika yra kuriama taip, kad jos vykdymą būtų galima užtikrinti, t.y. kažkokios šalies ar sąjungos ribose. Kadangi politikos vykdymo visame pasaulyje užtikrinti neįmanoma, kol kas sunku įsivaizduoti globalią kultūros politikos strategiją, kuri būtų ne rekomendacinio pobūdžio (kaip UNESCO arba JT dokumentai). Vienas iš pagrindinių bet kurios šalies kultūros politikos tikslų yra išsaugoti savo kultūrą ir stiprinti piliečių kultūrinį identitetą. Dėl šios priežasties perėjimas nuo priklausymo bendruomenei į priklausymą žmonijai būtų fundamentalus pokytis tiek žmonių sąmonei, tiek kultūros politikai.

Kol kas šis požiūris į kultūrą dar nėra randamas kultūros politikoje (Duxbury, Kangas et al., 2017), tačiau apie tokį kultūros vaidmenį yra kalbama vis dažniau. Kultūra čia suprantama ir kaip identitetas, ir kaip kūrybinė raiška. Darnus vystymasis susideda iš visų keturių (ekonominės, ekologinės, socialinės, kultūrinės) dimensijų, kurios yra persipynusios tarpusavyje. Kultūros politika atlieka edukatoriaus ir aktyvatoriaus vaidmenis. Siekiama kurti ir stiprinti kolektyvinį bendruomeniškumą ir atsakomybę. Toks kultūros politikos būdas prisidėti prie darnaus vystymosi atspindi kultūros kaip pagrindo darniam vystymosi suvokimą.

Visi keturi būdai, kaip kultūros politika gali prisidėti prie darnaus vystymosi, yra svarbūs ir reikalingi. Deja, ne visi jie atsispindi kultūros politikos strategijose ir kituose dokumentuose. Dažniausiai sutinkama kultūros politikos strategija prisidėti prie darnaus vystymosi yra kultūros vertybių išsaugojimas. Saugojamos nacionalinės kultūros vertybės ir praktikos, kad vėliau jomis galėtų naudotis ir ateities kartos.

Kita dažnai sutinkama strategija yra visuomenės dėmesio atkreipimas į ekologines, socialines ir ekonomines problemas pasitelkiant menines raiškos priemones. Menas ir kultūra tampa kanalu, kuriuo yra perduodama žinutė visuomenei ir skatinama imtis veiksmų. Per meną žmonės geriau supranta, su kokiomis problemomis susiduriame ir kaip galima būtų jas spręsti. Kultūros politika palaiko ir skatina menininkus, kuriančius tvarumo tema ir stengiasi jiems sudaryti kuo geresnes darbo sąlygas.

Retais atvejais kultūros politika prie darnaus vystymosi prisideda didindama kultūros sektoriaus ekologiškumą. Tai galima daryti statant „žalesnę“ infrastruktūrą arba mažinant sunaudojamų resursų kiekį. Dažniau ši strategija yra taikoma bendrai visai miesto infrastruktūrai ir ją reglamentuoja kitos politikos sritys ir dokumentai. Kultūros politikoje ekologiškumo siekis randamas tik išimtiniais atvejais.

Ketvirtoji ir kol kas tik teoriniame lygmenyje randama strategija kaip kultūros politika gali prisidėti prie darnaus vystymosi yra eko visuomenės kūrimosi skatinimas. Ši strategija skatina išplėsti žmogaus identitetą nuo priklausymo valstybei iki priklausymo žmonijai ir tokiu būdu prisiimti kolektyvinę atsakomybę už globalias problemas (ypač ekologines, nes gamta yra visą žmoniją vienijantis aspektas). Problema slypi tame, kad globalus identitetas prieštarauja įprastam kultūros politikos siekiui susikurti ir išsaugoti nacionalinį identitetą, būdingą tik konkrečios valstybės piliečiams. Teoriniame lygmenyje globalus identitetas išskirtas kaip veiksmingas būdas siekti darnios ateities visiems, tačiau praktiškai įgyvendinti šią strategiją yra sudėtinga.

Apibendrinus darnaus vystymosi ir kultūros santykį, galima teigti, kad jis vis dar yra neapibrėžtas ir daugialypis. Viena iš priežasčių yra kultūros sąvokos daugiaprasmiškumas, kas apsunkina jos įtraukimą į darnaus vystymosi strategijas dėl aiškaus apibrėžimo ir kriterijų trūkumo. Nepaisant to, kultūra išlieka svarbi priemonė spręsti socialines, ekonomines ir ekologines visuomenės problemas. Dėl kultūros svarbos darniam visuomenės vystymuisi siūloma ją įtraukti į darnaus vystymosi sąvoką. Kadangi kultūra gali būti suvokiama keliais skirtingais būdais, jos vaidmuo darniame vystymesi taip pat gali būti daugiaprasmiškas. Išskirti trys pagrindiniai požiūriai, kaip kultūra gali būti suvokiama darnaus vystymosi kontekste – kaip atskira dimensija, kaip tarpinė tarp dimensijų arba kaip pagrindas darniam vystymuisi. Visi trys požiūriai yra svarbūs ir reikalingi bei gali būti panaudoti skirtinguose kontekstuose.

4. TYRIMO METODOLOGIJA

Atsižvelgiant į baigiamojo darbo ribotumą ir kultūros sąvokos sudėtingumą, buvo nuspręsta kultūros ir darnaus vystymosi santykį tirti tik kultūros politikos kontekste. Atsižvelgiant į tai, kad dokumentuose ir strategijose stengiamasi keltis išmatuojamus tikslus, galima daryti prielaidą, kad dažniausiai bus sutinkamas požiūris į kultūrą kaip į kultūrinės ir kūrybinės industrijas. Darnaus vystymosi kontekste toks požiūris labiausiai atsispindi kultūrą traktuojant kaip ketvirtąją darnaus vystymosi dimensiją.

Buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas buvo iširti, kaip kultūros politikos strategijose atsispindi darnus vystymasis ir požiūris į kultūros vaidmenį jame. Buvo išskirti 6 kultūrinio tvarumo kriterijai, pagal kuriuos buvo vertinamas skirtingas požiūris į kultūrą ir jos tvarumą. Analizuotos trys kultūros politikos strategijos, atspindinčios dabartinę kultūros tvarumo padėtį Kauno mieste, Lietuvoje ir Europos Sąjungoje.

Empirinio tyrimo tikslas – iširti darnaus vystymosi koncepcijos vietą ir vaidmenį kultūros politikos dokumentuose.

Tyrimo objektas – regioninė, nacionalinė ir tarptautinė kultūros politikos strategijos.

Tyrimo imtis – Kauno miesto kultūros strategija iki 2027 metų, Lietuvos kultūros politikos strategija ir Naujoji Europos kultūros darbotvarkė.

Tyrimas susideda iš kelių etapų:

1. Reprezentatyvių dokumentų atranka
2. Turinio analizės kriterijų sudarymas
3. Pasirinktų dokumentų kokybinė turinio analizė
4. Surinktų duomenų analizė ir lyginimas

4.1. Dokumentų analizė

Kokybinė dokumentų analizė yra tyrimo metodas skirtas sistemingai rašytinių dokumentų analizei. Dėl greitos technologinės pažangos dokumentų, kurie yra prieinami elektroninėje erdvėje, nuolat daugėja, todėl pagrindinis tyrėjo tikslas yra atrinkti tinkamiausius dokumentus vykdomam tyrimui. Tinkamais dokumentais laikomi tie, kurie padeda atsakyti į tyrimo klausimus. Yra išskiriamos trys dokumentų rūšys: pirminiai dokumentai, antriniai dokumentai ir papildomi dokumentai (Altheide, Schneider, 2013). Pirminiai dokumentai yra tyrimui aktualiausi dokumentai arba tyrimo objektai. Antriniai dokumentai yra dokumentai, kuriuose kalbama apie pirminius dokumentus, pvz. analizės, aprašymai, apžvalgos ir kiti, kurie yra bent vienu žingsniu nutolę nuo pirminių šaltinių. Papildomi dokumentai yra su tyrimu tiesiogiai nesusiję dokumentai, kurie padeda praplėsti požiūrį, geriau suprasti kontekstą ar kažkurį specifinį tyrimo aspektą

(Altheide, Schneider, 2013). Atliekant dokumentų analizę, svarbiausia yra ne pasirinkto dokumento rūšis, o aktualių duomenų ir informacijos kiekis, kurį tyrėjas randa dokumente.

Scott (2014) rekomenduoja įvertinti tyrimui renkamus dokumentus pagal keturis kriterijus:

1. Autentiškumo
2. Patikimumo
3. Reprezentatyvumo
4. Prasmingumo

Vertinant autentiškumą tyrėjas turi įsitikinti, kad dokumentas yra tikras – ne plagiatas, kopija ar klastotė. Kartais kopijas galima laikyti patikimais dokumentais, jeigu jos yra originalo kopijos be klaidų (Scott, 2014). Tai nebus visiškai autentiškas dokumentas, bet kopijoje esanti informacija vis tiek bus naudinga ir tinkama naudoti.

Vertindamas patikimumą tyrėjas turi kelti klausimus koku tikslu ir kas parengė dokumentą, kiek laiko praėjo nuo to įvykio, kuris aprašomas dokumente, kokios tuo metu buvo sociokultūrinės aplinkybės ir kaip jos darė įtaką dokumento turiniui (Bitinas, Rupšienė et al., 2008).

Reprezentatyvumą nustatyti padės atsakymai į klausimus, ar dokumentas yra tipiškas tokio tipo dokumentams ir aprašo tipišką situaciją, ar dokumentas yra pilnas, ar buvo redaguotas (Bitinas, Rupšienė et al., 2008).

Dokumento prasmingumas vertinamas atsižvelgiant į dokumento nedviprasmiškumą, aiškumą. Dokumento prasmingumas yra vertinamas visai kitaip, jeigu dokumentas yra užkoduotas, jame paslėptos užuominos, jei skaitytojas turėtų teksto prasmę rasti „tarp eilučių“. (Bitinas, Rupšienė et al., 2008).

Vienas didžiausių dokumentų analizės privalumų yra tai, kad ji yra objektyvi ir patikima. Visi oficialūs dokumentai yra patvirtinami aukštesnių institucijų, kas leidžia atlikti profesionalų tyrimą. Vis dėlto, gali kilti problemų su dokumentų prieinamumu ir šališkumu (jeigu jie susiję su (auto)biografija). Kadangi šiame tyrime naudojami pirminiai šaltiniai, kurie yra viešai prieinami ir yra patikimi, su minėtomis problemomis nesusidurta.

Dokumentai padeda nustatyti vertybes, interesus, pozicijas, organizacinę ar politinę atmosferą, viešąsias nuostatas, istorines tendencijas, padarinius ir pan. (Bitinas, Rupšienė et al., 2008). Atliktame tyrime tai ypač svarbu, nes siekiama įvertinti, kaip skirtingose kultūros politikos strategijose apibūdinama ir vertinama kultūra kaip darnaus vystymosi aspektas.

4.2. Kokybinė turinio analizė

Norint visapusiškai išanalizuoti, koks vaidmuo yra priskiriamas kultūrai darnaus vystymosi koncepcijoje, svarbu atkreipti dėmesį į dokumentų turinį. Tam pasirinktas kokybinės

turinio analizės metodas. Jis leidžia įsigilinti į dokumentų turinį ir pastebėti subtilesnius turinio aspektus. Tai ypač naudinga siekiant atskleisti skirtumus ir panašumus tarp dokumentų ir jų pozicijos apie kultūros vaidmenį darniame vystymesi.

Kokybinis tyrimas paprastai pradedamas nuo dokumentų ir įrašų atpažinimo, iš kurių vėliau atrenkama tyrimui tinkama medžiaga. Tyrimo analizės etape dokumentas ar įrašas yra analizuojamas iš įvairių pozicijų, o analizės rezultatai gali būti pateikiami interpretacijos ar hipotezės forma (Kardelis, 2007). Kokybiniai tyrimai pasižymi lankstumu, nes yra orientuoti į interpretaciją, o ne į tikslus matavimus, į procesą, o ne į išvadą, atkreipia dėmesį į situacijos ir elgesio ryšį, kuris daro didžiausią įtaką patirties formavimuisi. Be to, kokybiniai tyrimo metodai daugiau gilinasi į daiktų ir reiškinių kilmę, o ne į skaičių ar kiekį (Paulauskaitė, 1996). Analizės metu gauti rezultatai pateikiami pasakojamosios ataskaitos forma.

Kokybinė turinio analizė yra atliekama skaičiuojant pasikartojančius duomenų analizės vienetus, tačiau neapsiriboja tik skaitinėmis jų reikšmėmis. Ją atliekantis tyrėjas gali pasiremti kokybinės raiškos kontekstu ir, panaudojant teksto ištraukas, interpretuoti kiekybinius duomenis (Bitinas, Rupšienė et al., 2008). Tyrimas gali būti vykdomas iš anksto renkant nestructūruotus diagnostinę informaciją teikiančius duomenis, juos apžvelgus ir suskirsčius į kategorijas (Bitinas, Rupšienė et al., 2008). Kokybinė turinio analizė susitelkia į kategorijų ar kodų skirtumus bei panašumus. Taip pat atliekant kokybinę turinio analizę pastebima išreikšta arba latentinė (paslėpta) teksto prasmė: tai, apie ką tekste kalbama atvirai, dažniausiai išreiškiama kategorijomis, o temos yra latentinio turinio raiška (Bitinas, Rupšienė et al., 2008).

Vien surinktų duomenų kokybiniam tyrimui atlikti nepakanka – siekdamas pateikti kuo tikslesnius tyrimo rezultatus, tyrėjas turi įsitraukti į aktyvų analitinį procesą visuose tyrimo etapuose. Pradedantiesiems tyrėjams gali kilti rūpesčių susijusių su kokybinių duomenų analize, nes nėra aiškiai nustatytų bendrų susitarimų dėl duomenų rinkinio tyrimo atlikimo. Kokybinis tyrimas remiasi nuostata, kad supratimo interpretavimas yra vienintelis galimas būdas atskleisti ir skaidyti tekste išsakytas tiriamojo reiškinio prasmes. Analizuodamas kokybinius duomenis, tyrėjas siekia atsakyti, kaip veikia (aiškinimas) ir kodėl (interpretacinis) veikia tiriamasis reiškinys (Bitinas, Rupšienė et al., 2008).

4.3. Dokumentų atrankos ir vertinimo kriterijai

Tam, kad dokumentų atranka būtų objektyvi, buvo išsikelti dokumentų atrankos kriterijai. Dokumentų atranka vykdyta atsižvelgiant į dokumentų naujumą ir aktualumą – atrinkti dokumentai turėjo būti ne senesni kaip 3 metų (išleisti 2017 m. arba vėliau). Norint užtikrinti skirtingų lygių politikos dokumentų apžvalgą, pasirinkti trys dokumentai – regioninis (Kauno miesto kultūros strategija iki 2027 metų, 2017), nacionalinis (Lietuvos kultūros politikos strategija,

2019) ir tarptautinis (Naujoji Europos kultūros darbotvarkė, 2018). Visi šie dokumentai apibrėžia dabartinius kultūros prioritetus ir tikslus, todėl jų analizė atspindi esamą kultūros politikos situaciją.

Atsižvelgiant į tai, kaip kultūra ir jos pasireiškimas darniame vystymesi yra aprašyti nagrinėtoje literatūroje, išskirti 6 kriterijai, pagal kuriuos bus lyginami visi dokumentai.

2 lentelė. 6 tvarios kultūros kriterijai (sudaryta autorės)

Kriterijus	Apibūdinimas
1. <i>Kultūros apibrėžimas</i>	Kultūros samprata; kaip dokumente yra apibūdinama kultūra.
2. <i>Kultūrinė įvairovė</i>	Kaip yra skatinama kultūrinė įvairovė.
3. <i>Kultūros prieinamumas</i>	Kam kultūra skirta (tikslinės grupės); kur vyksta (mieste/rajone, centre/mikrorajonuose, kultūros institucijose/viešose erdvėse ir pan.); ar dokumente minimos socialiai pažeidžiamos tikslinės grupės (neįgalieji, senjorai ir pan.), kaip kultūra pritaikoma jiems, kaip didinamas kultūros prieinamumas.
4. <i>Įsitraukimo skatinimas</i>	Bendruomenės įtraukimas į kultūros kūrimą, vystymą, dalyvavimą ir vertinimą.
5. <i>Kultūros paveldas</i>	Kas laikoma kultūros paveldu; kaip rekomenduojama su juo elgtis.
6. <i>Ekonominė nauda</i>	Kokios ekonominės naudos tikimasi iš kultūrinio sektoriaus.

Kokybinė turinio analizė padės pastebėti skirtumus tarp dokumentuose kuriamo kultūros vaidmens darniame vystymesi. Tokiu būdu atlikta dokumentų analizė leis pastebėti subtilius skirtumus ir panašumus tarp skirtingo lygio politikos dokumentų bei atskleis kiekvienam dokumentui būdingą požiūrį į kultūrą.

5. DARNUS VYSTYMASIS KULTŪROS POLITIKOJE

Siekiant geriau suprasti, koks yra kultūros ir darnaus vystymosi santykis šiuolaikinėje kultūros politikoje, buvo išanalizuoti trys svarbūs kultūros politikos dokumentai. Pirmasis jų buvo Kauno miesto kultūros strategija iki 2027 metų. Tai regioninės reikšmės kultūros politikos dokumentas, nukreiptas į kultūrą Kauno mieste ir siekiantis kultūros pagalba pakeisti Kauno įvaizdį. Dokumentas, išleistas 2017 m. vasario 7 d. Kauno miesto savivaldybės tarybos, yra 51 puslapio ilgio, kuriuose plačiai pasakojama apie dabartinę Kauno kultūros padėtį, ateities viziją ir reikalingus žingsnius tai vizijai pasiekti.

Kauno miesto kultūros strategija iki 2027 metų susideda iš kelių dalių. Pradedama įvadine dalimi, kurioje pristatoma darbo grupė, teisinis strategijos pagrindas, pristatoma kultūros samprata. Analitinėje dalyje išsamiai pristatoma Kauno miesto kultūros ir kultūros paveldo būklės analizė, aptariamas miesto kultūros plėtros potencialas ir apžvelgiamos Kauno miesto kultūros stiprybės, silpnybės, galimybės ir grėsmės (SSGG). Atsižvelgiant į analizės metu gautus duomenis ir Kauno miesto plėtros strategiją, buvo suformuota miesto kultūros plėtros vizija, metodai ir vertybės. Jiems pasiekti buvo išskirtos Kauno miesto kultūros plėtros prioritetinės sritys, tikslai ir uždaviniai. Kiekviena prioritetinė sritis (iš viso 3) turi savo tikslus su uždaviniais jiems pasiekti. Strategijos pabaigoje yra jos įgyvendinimo nuostatos ir vertinimo kriterijai.

Kuriant Kauno miesto kultūros strategiją iki 2027 metų (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017) buvo remtasi Jungtinių tautų, Europos bendrijos, Lietuvos Respublikos ir Kauno miesto savivaldybės dokumentais. Analizuota Europos komisijos Tarybos rezoliucija dėl Europos kultūros darbotvarkės (2007), remtasi Kultūros ekonomikos tyrimu (2006), strateginiu dokumentu „Europa 2020“ (2010) ir Europos Parlamento ir Tarybos sprendimu „Dėl Europos Sąjungos veiksmų, susijusių su Europos paveldo ženklu“ (2011). Buvo remiamasi „Darbotvarke 21 kultūrai“ (2004) bei konkrečius veiksmus jos tikslams pasiekti siulančiu dokumentu „Kultūra 21: Veiksmai“ (2015). Rengiant Kauno miesto kultūros strategines nuostatas taip pat atsižvelgta ir į „Konvenciją dėl kultūrų raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo“ (2005), Darnaus vystymosi darbotvarkę 2030 (2015), Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvenciją ir Pasaulio paveldo konvencijos įgyvendinimo gaires. Nacionaliniai dokumentai, kuriais buvo naudojamosi kuriant Kauno miesto kultūros strategiją iki 2027 metų buvo Lietuvos kultūros politikos kaitos gairės (2010) ir Valstybės pažangos strategija „Lietuva 2030“ (2012).

Vis dėlto, Kauno miesto kultūros strategijos pagrindu laikytinas Kauno miesto savivaldybės strateginis plėtros planas iki 2022 metų, kuris buvo patvirtintas 2015 metų balandžio 2 dieną Kauno miesto savivaldybės tarybos. Formuluojuant Kauno miesto kultūros plėtros viziją buvo remtasi Kauno miesto vizija iki 2022 metų, kurioje teigiama, kad Kaunas yra „tvarus ir pilietiškas

miestas, pažangaus verslo ir inovacijų lyderis, modernios ir įtraukiančios kultūros centras, besimokančių ir laimingų žmonių namai“ (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2015). Visi Kauno vizijos dėmenys yra susiję su kultūra ir kūrybiškumu, kurie padeda stiprinti ir užtikrinti pilietiškumą, didina dalyvavimą kultūroje, skatina inovacijas ir mokymosi visą gyvenimą idėjas taip užtikrindami tvarią miesto plėtrą (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017). Kiti aktualūs dokumentai buvo „Kauno miesto kultūros plėtros galimybių studija“ (2015), Kauno miesto savivaldybės kultūros ir kūrybos sektoriaus būklės analizė, „Kauno miesto jaunimo politikos strategija 2013 – 2019 metams“ (2013) bei 2016 metais vykdytas Kauno miesto kultūros ir kūrybinių industrijų bei bendruomenių iniciatyvų tyrimas (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017).

Antrasis analizuotas dokumentas buvo Lietuvos kultūros politikos strategija, išleista 2019 m. birželio 26 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Dokumento apimtis yra 33 puslapiai, juose išsamiai aprašyta dabartinė Lietuvos kultūros lauko situacija, atlikti tyrimai ir išsikelti tikslai iki 2030 m. Kaip teigiama Lietuvos kultūros politikos strategijoje (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019), jos siekis yra „užtikrinti reikšmingą kultūros indėlį, kuriant darnią Lietuvos visuomenę, orų nacionalinį ir europietiškąjį tapatumą, socialinę ir ekonominę gyventojų gerovę, tarptautinį valstybės prestižą ir konkurencingumą.“ Lietuvos kultūros politikos strategija pasirinktas kaip svarbiausias nacionalinės reikšmės kultūros politikos dokumentas.

Lietuvos kultūros politikos strategija pradedama strategijos santrauka, kurioje matomi visi išsikelti tikslai. Pačios strategijos sandara yra tokia pati kaip Kauno miesto kultūros strategijos. Išsikeltas vienas platus strateginis tikslas (arba vizija), 3 veiklos kryptys (Kauno miesto kultūros strategijoje jos vadinamos prioritetinėmis sritimis) ir mažesni tikslai su uždaviniais. Pastebima, kad tikslų ir uždavinių yra išsikelta mažiau, bet jie abstraktesni, ne tokie specifiški ir konkretūs. Lietuvos kultūros politikos strategijos dokumentas susideda iš pačios strategijos, įvado, bendrųjų nuostatų, dabartinės kultūros situacijos analizės, tikslų ir uždavinių aprašymų bei strategijos įgyvendinimo ir vertinimo aprašymo (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Strategija parengta vadovaujantis Valstybės pažangos strategija „Lietuva 2030“ (2012). Rengiant strategiją atsižvelgta į Darnaus vystymosi darbotvarkę 2030 (2015), Europos skaitmeninę darbotvarkę (2010), Naująją Europos kultūros darbotvarkę (2018), Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendaciją valstybėms narėms dėl Europos kultūros paveldo strategijos XXI amžiuje, Konvenciją dėl kultūrų raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo (2005), Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvenciją (2003), Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvenciją (1972), Tarptautinės paminklų ir paminklinių vietovių tarybos ICOMOS doktrinos šaltinius, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos planavimo dokumentą „Kultūra ir vietos raida“ (2018). Remtasi ir Lietuvos Respublikos įstatymais bei strateginiais dokumentais:

Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymu, Nacionaline saugumo strategija (2002), Kultūros politikos kaitos gairėmis (2010), Nacionaline darnaus vystymosi strategija (2003), Vastybine moterų ir vyrų lygių galimybių 2015 – 2021 metų programa (2015), Demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018 – 2030 metų strategija (2018), Lietuvos regioninės politikos baltąja knyga (2017). Rengiant Strategiją taip pat buvo remtasi VŠĮ ESTEP 2015 m. atlikta Kultūros ir meno institucijų veiklos vertinimo ir valdymo modelio galimybių studija, VŠĮ „ESTEP“ ir VŠĮ „Viešosios politikos ir vadybos instituto“ 2015 m. atliktu Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos (tvarkybos) paskatų sistemos vertinimu, UAB „Spinter tyrimai“ ir UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“ 2017 m. atliktu Žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo lygio nustatymo tyrimu, UAB „Socialinės informacijos centras“ ir UAB „Norstat LT“ 2017 m. atliktu tyrimu „Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis“, VŠĮ „Mene“ 2018 m. atlikta galimybių studija „Brėžiant kultūros politikos kryptis“, 2019 m. atliktu Regionų kultūros plėtros 2012–2020 m. programos 2015–2017 m. etapo vertinimu, per viešąsias konsultacijas, susitikimus-diskusijas su įvairių kultūros sektorių (bibliotekų, kultūros centrų, materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo, muziejų, teatrų bei koncertinių įstaigų ir kt.) ir savivaldos atstovais pateiktais pasiūlymais, pastabomis ir įžvalgomis (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Trečiasis dokumentas analizuotas atliktame tyrime buvo Naujoji Europos kultūros darbotvarkė, išleista 2018 m. gegužės 22 d. Dokumente, kurio apimtis 11 psl, analizuojamos dabartinės kultūros problemos, su kuriomis susiduria europiečiai, ir iškeliami Europos kultūros politikos tikslai su rekomendacijomis Europos Sąjungos narėms.

Naujoji Europos kultūros darbotvarkė prasideda įvadu, kuriame trumpai pristatomas jos sukūrimo kontekstas, iššūkiai, su kuriais susiduria kultūra, bei vizija, kaip galima būtų juos išspręsti. Taip pat trumpai aptariamas teisinis strategijos pagrindas. Pabrėžiama, kad kiekviena šalis narė yra atsakinga už savo kultūros politiką, o Europos Sąjungos tikslas yra skatinti šalių bendradarbiavimą ir palaikyti jų veiksmus.

Naujoji Europos kultūros darbotvarkė išskyrė tris pagrindines sritis – socialinę, ekonominę ir tarptautinę. Kiekvienai jų buvo iškelti 3 tikslai, pateikti Europos komisijos įsipareigojimai ir rekomendacijos Europos sąjungos narėms. Atskirai aptarti Europos paveldo metai (2018 m.) ir naujai kuriama skaitmeninės kultūros strategija (*Digital4Culture*).

Dokumentai analizuoti ir lyginti pagal 6 kriterijus apibūdinančius tvarią kultūrą. Kriterijai buvo atrinkti remiantis atlikta literatūros analize.

5.1. Kultūros apibrėžimas

Pirmasis kriterijus, pagal kurį bus lyginami dokumentai yra kultūros apibrėžimas. Kultūros apibrėžimas svarbus kaip atspirties taškas – suprantant, kaip strategijos kūrėjai apibrėžia kultūrą, galima tiksliau apibūdinti kokių požiūriu vadovautasi mąstant apie kultūrą kaip apie darnaus vystymosi aspektą.

Kauno miesto kultūros strategijoje (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017) kultūra apibūdinama kaip „horizontalių ir vertikalų siekinių ir veiklų dermė aprėpianti paveldą, bendruomenes, verslus ir menininkus, atskleidžianti meno prieinamumą ir jo aukštą vertę, demokratiškumą, unikalius stilius ir kūrinius.“

Kultūros apibrėžimas Kauno miesto kultūros strategijoje labai išsamus ir konkretus (žiūrėti 3 lentelę). Visos veiklos sritys, kurios įeina į strategijos kūrėjų kultūros sampratą yra aiškiai sugrupuotos ir apibrėžtos, todėl nekyla klausimų, kas turima omeny. Yra lengva suprasti, kam yra skirta kultūros strategija ir kokio sektoriaus problemos sprendžiamos.

3 lentelė. **Kauno miesto kultūros strategijoje iki 2027 metų pateiktas kultūros apibrėžimas** (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017)

MENAS	vaizduojamieji menai (vaizduojamoji ir taikomoji dailė, fotografija), tarpdisciplininis menas, literatūra, galerijų veikla, scenos menai (teatras, šokis, gyvai atliekama muzika, cirkas)
KŪRYBINĖS INDUSTRIJOS	grafinis dizainas, leidyba, spauda, naujosios medijos (programinė įranga, kompiuteriniai žaidimai, skaitmeninis turinys), audiovizualinės medijos (kinas, televizija, radijas, muzikiniai įrašai), taikomoji kūryba (architektūra, reklama, MTEP, turizmas, rekreacija, skaitmeninės paslaugos), interjero ar kraštovaizdžio dizainas, produkto dizainas, moda
KULTŪROS PAVELDAS	tai materialusis paveldas, jo apsauga ir panauda šiuolaikiniams visuomenės poreikiams (muziejų, bibliotekų, archyvų kolekcijos ir veikla, architektūros apsauga ir panaudojimas, urbanistika, kraštovaizdis, antikvarinės vertybės) ir nematerialusis paveldas (kalba, filosofija, papročiai, tradiciniai amatai ir papročiai, religijos, tradicinė kulinarija.).
BENDRUOMENIŠKUMAS	pilietinė atsakomybė, saugi kaimynystė, tarpkultūrinis dialogas, atvirumas ir pagarba kitam, daugiakalbystė ir draugiškas kalbėjimasis, svetingumas, bendros veiklos ir geranoriškumas, savanorystės tradicijos, neformalus mokymasis, vertybių sistema, aplinkosaugos talkos, sportas ir sveiko gyvenimo būdo puoselėjimas, laisvalaikis, maisto kultūra, ir bendruomenių šventės, dalyvavimas kuriant savo aplinką ir miestą.

Lietuvos kultūros politikos strategijoje (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019) kultūra apibūdinama kaip „menas, kultūros paveldas, etninė kultūra, kūrybinės industrijos, kultūros medijos ir informacijos ištekliai.“ Remiamasi nuostata, kad kultūra yra lemiamas nacionalinės pažangos, bendruomenės ir asmens savivertės, įvairių kūrybingumo formų ir inovacijų veiksnys.

Kultūra yra būtina šiuolaikiškai politinės demokratijos raidai, ekonominiam augimui ir socialinei darnai. Kultūra ugdo kritišką mąstymą, suteikia motyvaciją, ugdo pasitikėjimą savimi, moko komunikuoti ir efektyviai bendradarbiauti. Kultūrinėje veikloje dalyvaujantys žmonės taip pat aktyviau dalyvauja ir visuomeniniame gyvenime, yra labiau empatiški, pasižymi stipresniu subjektyviu gerovės jausmu. Taip pat kultūra stiprina tautos tapatybę, kuria tvarią valstybę, skatina ekonomikos augimą, tarptautinį konkurencingumą, socialinę ir dvasinę gerovę (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Lietuvos kultūros politikos strategijoje kultūros apibrėžimas vis dar aiškus, tačiau kur kas abstraktesnis. Remiamasi nuostata, kad strategiją skaitantys žmonės žino, kas įeina į minėtas sąvokas, pvz. kūrybinės industrijas ar etninę kultūrą. Kadangi kultūrinės veiklos nėra tiksliai įvardintos, galima tik spėlioti, ar specifinis kultūrinis fenomenas įeina į kultūros sampratą Lietuvos kultūros politikos strategijos kontekste.

Naujojoje Europos kultūros darbotvarkėje (European Commission, 2018) kultūra apibūdinama per jos poveikį. Kultūra ugdo pilietiškumą, bendras vertybes, padeda užmegzti tarpkultūrinį dialogą ir kuria bendrumo pojūtį. Kultūra padeda pasijausti bendruomenės dalimi, o tai ypač svarbu migrantams ir pabėgeliams, kurie atvyko į nepažįstamą šalį. Dokumente kultūra suprantama kaip jungiamoji grandis tarp žmonių – ji padeda kurti stiprius ryšius tarp žmonių ir formuoja bendrumo jausmą. Tiek kultūrinis, tiek kūrybinis sektorius gerina žmonių kasdienį gyvenimą, transformuoja bendruomenes, kuria darbo vietas ir generuoja ekonominę naudą (European Commission, 2018).

Naujojoje Europos kultūros darbotvarkėje kultūra suprantama labai plačiai ir nėra skirstoma į konkrečias sritis. Kultūriniai vyksmai yra vertinami pagal jų poveikį visuomenei. Toks pažiūrio taškas yra pasirinktas dėl darbotvarkės universalumo – ji turi tiktai visoms Europos Sąjungos valstybėms.

Labiausiai pastebimas skirtumas yra kultūros apibrėžimo išsamumas. Kauno miesto kultūros strategijoje kultūra apibrėžiama labai tiksliai, specifiskai, o Lietuvos kultūros politikos strategijoje apibrėžimas tampa kur kas abstraktesnis, bet vis tiek apibrėžiantis žmogaus veiklos sritis, kurios laikomos kultūra. Naujosios Europos kultūros darbotvarkės kultūros apibrėžimas yra universalus ir pritaikomas bet kurioje Europos Sąjungos šalyje. Šiame dokumente kultūra apibūdinama ne per veiklos sritis, o per poveikį visuomenei. Kultūros apibrėžimo išsamumą lemia dokumento paskirtis – vietinės reikšmės dokumentai gali kultūrą apibrėžti taip, kaip ji yra suprantama jų bendruomenėje, o tarptautiniai dokumentai turi būti pritaikomi visoms (šiuo atveju ES) šalims, nepaisant jų kultūrinių ir socialinių skirtumų.

Kauno miesto kultūros strategijos kultūros apibrėžimas labiausiai atitinka požiūrį, kad kultūra yra ketvirtoji darnaus vystymosi dimensija. Kultūra apibūdinta kaip menas, kūrybinės

industrijos ir paveldas. Vis dėlto, į kultūros apibrėžimą įtrauktas ir bendruomeniškumas, kuris dažniausiai yra priskiriamas kultūrai kaip tarpininkei tarp kitų darnaus vystymosi dimensijų. Lietuvos kultūros politikos strategijoje kultūros apibrėžimas pilnai atitinka kultūros kaip ketvirtosios darnaus vystymosi dimensijos požiūrį, tačiau toliau vis daugiau kalbama apie kultūros poveikį. Pabrėžiama, kad kultūra yra svarbi tiek valstybės, tiek asmens raidai ir yra būtina sprendžiant politines, ekonomines ir socialines problemas. Toks kultūros poveikio apibrėžimas yra būdingas antrajam požiūriui – kultūra kaip tarpininkė tarp darnaus vystymosi dimensijų. Naujojoje Europos kultūros darbotvarkėje kultūra yra apibrėžiama ne per konkrečias sritis, bet per vertybes ir socialinį poveikį. Toks platus ir visa apimanti kultūros apibrėžimas yra būdingas trečiajam (kultūra kaip darnaus vystymosi pagrindas) požiūriui į kultūrą darnaus vystymosi suvokime. Kaip ir minėta anksčiau, požiūriai, kokį vaidmenį kultūra atlieka darnaus vystymosi kontekste yra persipynę ir dažnai randami kartu. Kultūros apibrėžimas analizuotuose dokumentuose tai patvirtina.

5.2. Kultūrinė įvairovė

Kultūrinė įvairovė yra labai svarbus faktorius tvariai kultūrai – kuo įvairesnė kultūra, tuo daugiau žmonių nori joje dalyvauti ir ją vartoti. Kultūros įvairovės didinimas yra būtinas siekiant aukšto kultūros tvarumo lygio, nuolat didėjančio kultūros vartotojų skaičiaus ir socialinių pokyčių, kuriuos atneša įsitraukimas į kultūrinės veiklas. Atliekant dokumentų analizę, buvo apžvelgta, kaip kultūrinės įvairovės siekis atsispindi kultūros politikoje.

Kaip teigiama Kauno miesto kultūros strategijoje iki 2027 metų (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017), mieste veikia pakankamai kultūros institucijų, užtikrinančių kultūros pasiūlos įvairovę. Mieste įsikūrę net 20 teritorinių Kauno miesto savivaldybės Vinco Kudirkos viešosios bibliotekos padalinių ir 5 specializuoti skyriai, Lietuvoje pirmaujantys pagal fondų fizinių vienetų dokumentų skaičių ir lankytojų teigiamus atsiliepimus. Taip pat Kaune yra didžiausias Lietuvoje muziejų tinklas pasižymintis itin plataus spektro ekspozicijomis. Kaune veikia 13 teatrų bei Kauno valstybinė filharmonija, kur pasirodo garsiausi Lietuvos ir užsienio menininkai. Kūrybinių sektorių ir meno pardavimus Kaune aktyvina kūrybinių asociacijų, nevyriausybinių sektoriaus ir privačios meno galerijos. Mieste veikia du kultūros centrai pritaikyti tiek profesionalaus, tiek mėgėjų meno sklaidai ir pristatymams. Taip pat Kaune įsikūręs „Kauno įvairių tautų kultūrų centras“ – kultūros ir švietimo įstaiga, kurios veikla padeda tautinėms mažumoms integruotis į Kauno ir Lietuvos visuomenę bei saugo tautinių mažumų kultūrinius tapatumus. Centras organizuoja įvairias veiklas, tokias kaip koncertai, vakaronės, meno parodos, poezijos skaitymai, kulinarinio paveldo ir knygų pristatymai, mokymai, seminarai (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017). Minėtos organizacijos užtikrina platų kultūrinių paslaugų pasirinkimą miestiečiams ir miesto svečiams.

Kauno miesto kultūros strategijos pirmoji prioritetinė sritis yra kultūros paslaugų kokybės didinimas. Pirmasis tikslas yra „Stiprinti kultūros paslaugų kokybę ir konkurencingumą vietos ir tarptautiniame kontekste“ (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017) ir šio tikslo pirmasis uždavinys yra užtikrinti, kad Kaune esančių kultūros institucijų teikiamos paslaugos būtų įvairios ir kokybiškos. Taip pat skatinama remti jaunųjų meninkų ir kūrėjų iniciatyvas, inovacijas bei bendradarbiavimo projektus, kas taip pat prisideda prie kultūrinės įvairovės didinimo. Kauno miesto savivaldybės tarybos keliama uždaviniai atspindi nusistatymą, kad kultūrinių veiklų ir paslaugų įvairovė yra pakankama patenkinti miestiečių poreikius, tačiau reikia gerinti kokybę, o tuo pačiu ir konkurencingumą, vietos ir tarptautiniame kontekste. Kauno miesto kultūros strategijoje kultūros įvairovė nėra viena iš pagrindinių probleminių sričių, todėl jai skirta ganėtinai mažai dėmesio.

Antrame analizuotame dokumente kultūros įvairovė aptariama plačiau. Vienas iš Lietuvos kultūros politikos strategijos (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019) principų yra gerbti įvairovę ir sudaryti sąlygas skirtingų tapatybių, gabumų ir pasaulėvokų žmonių ir bendrijų saviraiškai. To siekiama įvairiais būdais. Antro tikslo pirmas uždavinys yra ugdyti ir palaikyti talentus, suteikiant tolygias sąlygas kūrybai skirtingose meno srityse. Pastebima, kad dabar didžioji lėšų dalis skiriama valstybinių meno įstaigų finansavimui, todėl pritrūksta lėšų tolygiam visų meno sričių plėtojimui, talentų vystymui, kas riboja menų įvairovę. Vienas iš uždavinių yra sukurti finansavimo sistemą, kuri neribotų meno sričių įvairovės, suteiktų geresnes sąlygas kūrėjams, padėtų pasiekti aukštesnius rezultatus ir platesnę kultūros sklaidą (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Kultūrinę įvairovę taip pat skatina tarptautinis bendradarbiavimas, deja, tarptautinės veiklos galimybės taip pat nėra tolygiai prieinamos skirtingose meno srityse dirbantiems, skirtingų kartų menininkams. Būtina atlikti kiekvienos meno srities raidos analizę, nustatyti kiekvienoje srityje dirbančių kūrėjų poreikius, problematiką, suformuluoti uždavinius ir prioritetus Lietuvos meno kūrėjų ir kultūros profesionalų taurptautinio bendradarbiavimo skatinimui. Tarptautinis bendradarbiavimas sukuria sąlygas dalyvauti pasaulio kultūriniame gyvenime, semtis patirties ir ją dalintis, pristatyti savo kūrybą ir kultūros tradicijas užsienio auditorijoms, reprezentuoti savo šalį, jos identitetą, kurti pozityvų ir atpažįstamą Lietuvos įvaizdį (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Kitas būdas padidinti kultūrinę įvairovę yra įkurti atskirų meno sričių kompetencijų centrus. Tokie kompetencijų centrai kaupia ir skleidžia informaciją apie konkrečias meno sritis Lietuvos ir tarptautiniu lygmeniu, skatina srities vystymąsi ir plėtrą, vykdydami aktyvią informacijos sklaidą, edukacines profesionalams skirtas veiklas (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Kultūrinė pasiūla miestuose yra kur kas platesnė nei regionuose, todėl mažesniuose Lietuvos miesteliuose veikiančių kultūros įstaigų vykdomų veiklų įvairovė ir kokybė yra ypač svarbi. Pastebima, kad per pastarąjį dešimtmetį regionuose veikiančių kultūros įstaigų misija pakito. Be tiesioginių kultūros funkcijų, jos įgyjo ir socialinės aplinkos gerinimo tikslų: bendruomenių įgalinimo, pilietiškumo ugdymo, kultūrinio tapatumo kūrimo, lygių galimybių užtikrinimo, darnaus vietos vystymosi, mokymosi visą gyvenimą ir kt. Šios išplėstos sociokultūrinės misijos gali padėti sukurti tvirtesnį bendradarbiavimą su kitais sektoriais, geriau naudoti privačių, nevyriausybinų organizacijų (bendruomenių, draugijų) bei pavienių miestų ir rajonų menininkų potencialą (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019). Nevyriausybines ir privačios kultūros įstaigas sudaro beveik pusę viso kultūros paslaugų teikimo tinklo. Tai reikšmingas ir iki šiol neišnaudotas potencialas kultūros paslaugų kokybei, įvairovei ir prieinamumui užtikrinti.

Kultūrinės įvairovės siekiama ir Naujojoje Europos kultūros darbotvarkėje (European Commission, 2018). Pirmasis tikslas yra pasinaudoti kultūra ir jos įvairove kaip priemone stiprinti socialinę sanglaudą ir gerbūvį. Du iš trijų išsikeltų uždavinių šiam tikslui pasiekti yra susiję su kultūrine įvairove. Pirmasis jų yra įvairias kultūrinės veiklas padaryti prieinamomis ir užtikrinti galimybes jose aktyviai dalyvauti visiems europiečiams, o antrasis – skatinti kultūros sektoriaus profesionalų tarptautinį bendradarbiavimą ir judumą. Darbotvarkėje Europos Sąjungos šalims siūloma peržiūrėti ir sumažinti administracinių bei fiskalinių procedūrų kiekį, kurios trukdo kultūros profesionalų mobilumui (European Commission, 2018).

Kultūros įvairovės skatinimas yra vienaip ar kitaip paminėtas visuose analizuotuose dokumentuose, tačiau jam neskirta daug dėmesio. Visuose dokumentuose pabrėžiamas tarptautinis bendradarbiavimas, kuris užtikrina kultūros sklaidą ir dalinimąsi žiniomis bei gerosiomis praktikomis. Kauno miesto kultūros strategijoje daugiau orientuojamasi į kultūrinių paslaugų kokybės didinimą, jaunųjų menininkų palaikymą, inovacijas, tuo tarpu Lietuvos kultūros politikos strategijoje siūloma persikirstyti finansavimą, taip suteikiant finansines galimybes augti įvairioms meno sritims. Naujojoje Europos kultūros darbotvarkėje rekomenduojama palengvinti kūrėjų mobilumą sumažinant administracinių ir fiskalinių procedūrų kiekį.

5.3. Kultūros prieinamumas

Kultūros prieinamumas yra būtina sąlyga siekiant užtikrinti kultūros tvarumą. Visuomenės senėjimas lemia, kad vis didesnė visuomenės dalis yra vyresnio amžiaus žmonės, kurie galimai susiduria su judėjimo sunkumais, regos arba klausos silpnėjimu, ekonominiais iššūkiais. Kultūros įstaigų neprieinamumą taip pat jaučia neįgalieji ir šeimos su mažais vaikais: pastatai ir jų prieigos nepritaikyti vežimėliams, viduje nėra liftų, nors paslaugos teikiamos ne viename aukšte.

Kultūrinės veiklos ir infrastruktūra turi būti pritaikyta visuomenei ir jos poreikiams – tik tokiu būdu kultūra bus tvari ir įtrauki.

Kauno miesto kultūros strategijoje iki 2027 metų (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017) kultūros prieinamumo didinimas yra vienas iš svarbiausių uždavinių. Antrasis strategijos prioritetas yra kultūros prieinamumo didinimas, bendruomeniškos ir pilietinės visuomenės stiprinimas. Tai bus daroma skatinant miestiečių dalyvavimą kultūroje ir užtikrinant kultūros prieinamumą. Išsikelti 4 uždaviniai, kurie padės pasiekti šį tikslą – tai kultūros decentralizacija, kultūros paslaugų prieinamumas visiems (įskaitant visus turinčius mažiau galimybių dėl negalios, sveikatos problemų, socialinių, ekonominių ir kitų iššūkių), bendruomeninės kultūros, mėgėjų meno bei bendradarbiavimo projektų stiprinimas, subkultūrų įvairovė ir informacijos sklaida apie kultūros prieinamumą. Prie pirmosios prioritetinės srities (kultūros paslaugų kokybės didinimas) yra minimas uždavinys „sustiprinti edukacijos paslaugų kokybę ir prieinamumą įvairaus amžiaus grupėms kultūros įstaigose bei renginiuose.“ (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017)

Kaunas pasižymi stipria kultūros centralizacija, kas reiškia, kad didžioji dalis kultūros veiklų ir renginių vyksta miesto centre ir ten esančiose kultūros įstaigose, o mikrorajonuose kultūros pasiūla ypač maža. Tai patvirtina ir „Kaunas – Europos kultūros sostinė 2022“ (2017) atlikta apklausa, kurios rezultatai parodė, kad didžioji dalis Kauno miesto gyventojų nėra patenkinti mikrorajonuose teikiamomis kultūros ir laisvalaikio paslaugomis bei jų kokybe. Taip pat apklausos rezultatai rodo, kad mikrorajonų gyventojai norėdami praleisti laisvalaikį, dažniausiai turi važiuoti į miesto centrą, kur vyksta juos dominantys renginiai. Kultūros centralizacija neigiamai veikia žmonių, kurie susiduria su judėjimo sunkumais, dalyvavimą kultūroje.

Kauno kultūros strategijos iki 2027 metų (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017) autoriai taip pat pastebi, kad mieste per mažai svetingumo priemonių – „rodyklių, nukreipiančių paveldo objektų ar kultūros institucijų link, specializuotų kultūros informavimo stendų miesto centre ir mikrorajonuose“. Svetingumo priemonės palengvina navigaciją miesto svečiams ir informuoja, kokios kultūros įstaigos yra aplink, taip padidindamos jų žinomumą ir prieinamumą. Kauno kultūros strategijoje plačiai kalbama apie kultūrinį turizmą, tad norint miestą padaryti draugišku turistams, reikia pasirūpinti ir lengvai prieinamomis informavimo ir nukreipimo priemonėmis.

Informavimo apie Kauno miesto kultūros pasiūlą trūksta ne tik miesto svečiams, bet ir nuolatiniais miesto gyventojams. Kauno miesto gyventojų apklausa rodo, kad didžiausia kliūtis naudotis kultūros pasiūla yra informacijos neprieinamumas (Kaunas – Europos kultūros sostinė, 2017). Kaip rašoma Kauno miesto kultūros strategijoje iki 2027 metų (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017), pagrindinė informacinė priemonė apie Kauno miesto kultūrą yra nuo 2015 metų veikiantis projektas „Kaunas pilnas kultūros“. Jis didina kultūros paslaugų matomumą ir

patrauklumą dalindamasis informacija apie Kauno kultūrinį lauką spausdintame leidinyje, internetinėje svetainėje ir per socialinius tinklus. Vis dėlto, apklausų rezultatai rodo, kad tokio leidinio efektyviai informacijos sklaidai nepakanka ir reikia imtis papildomų priemonių.

Kauno miesto kultūros strategijoje iki 2027 metų (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017) siūloma didinti kultūros prieinamumą mieste įrengiant daugiau informatyvių nuorodų į kultūros paveldo objektus ir institucijas, miesto centre ir mikrorajonuose įrengti kultūros informavimo standus, užtikrinti neįgaliųjų ir šeimų su mažais vaikais laisvą judėjimą kultūrinės paslaugas teikiančiuose pastatuose. Taip pat siūloma „sukurti internetinę duomenų kaupimo, analizės ir sklaidos bazę, kuri reguliariai kauptų ir apdorotų duomenis apie kultūros ir kūrybinį sektorius (KKI žemėlapiai), bendruomeniškumo ir pilietines iniciatyvas bei užtikrintų informacijos prieinamumą ir piliečių dalyvavimą įvairiose apklausose, vertinant kultūros paslaugas“ (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017, p. 17).

Atsižvelgiant į kultūros centralizacijos keliamas prieinamumo problemas, siūloma ieškoti galimybių sukurti ar pagerinti infrastruktūrą kiekviename mikrorajone ir pritaikyti jas kultūros kūrimą ir gyventojų bendruomeniškumą skatinančioms veikloms (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017).

Kultūros prieinamumo iššūkiai Kaune yra susiję su informacijos apie kultūros pasiūlą trūkumu, nepritaikyta infrastruktūra ir kultūros centralizacija. Siūlomi sprendimo būdai yra pirmi žingsniai įveikiant minėtas problemas, tačiau jų nepakanka norint užtikrinti aukštą kultūros prieinamumo lygį. Strategijoje daugiausiai kalbama apie fizinius kultūros prieinamumo barjerus, tačiau susiduriama ir su socialiniais bei ekonominiais iššūkiais, į kuriuos taip pat reikia atkreipti dėmesį siekiant kultūrą padaryti prieinamą visiems.

Atliktuose tyrimuose (UAB „Spinter tyrimai“, UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“, 2017) daugiau nei pusė Lietuvos gyventojų nurodo susiduriantys su bent viena kultūros paslaugų pasiūlos ir prieinamumo problema. Dažniausiai minimos problemos yra per didelė kaina (36 procentai) ir prastas paslaugų pasiekiamumas (16 procentų teigė, kad sudėtinga nuvykti iki kultūros paslaugų vietos, o 5 procentai nurodė, kad netinkamas kultūros įstaigų darbo laikas). Pastebima, didelę įtaką dalyvavimui kultūrinėse veiklose ir kultūrinių paslaugų vartojimui turi amžius. Kultūrinis dalyvavimas ženkliai sumažėja baigus studijas (25–39 metų), o mažiausiai kultūroje dalyvauja vyresnio amžiaus (55 metai ir vyresni) gyventojai. Šioje grupėje dalyvauti kultūroje labiausiai trukdo finansinių resursų trūkumas ir sveikatos problemos. Kultūroje daugiau dalyvauja moterys nei vyrai, tačiau didelė dalis (apie 40 procentų) moterų nurodo, kad jų įsitraukimą į kultūrą riboja laiko ir pinigų trūkumas (UAB „Spinter tyrimai“, UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“, 2017).

Kaip rodo gyventojų kultūros prieinamumo tyrimai, tankus, bet netolygus kultūros paslaugų tiekėjų tinklas neužtikrina lygiavertės kultūros pasiūlos ir prieinamumo visiems Lietuvos regionų gyventojams. VŠĮ „Mene“ (2018) atliktame tyrime pastebėta, kad kultūros paslaugų prieinamumas Lietuvos gyventojams 2014–2017 metų laikotarpiu sumažėjo, o daugumos kultūros paslaugų kokybė nekilo. Kultūros funkcijoms įgyvendinti 2017 metais buvo skirta 0,7 procento bendrojo vidaus produkto (BVP), iš jų 0,4 procento skyrė centrinė Lietuvos valdžia, o 0,3 procento – savivalda. Didžioji šių lėšų dalis skiriama didžiuosiuose miestuose vykstančioms kultūrinėms veikloms ir paslaugoms finansuoti (VŠĮ „Mene“, 2018). Kultūra mažiausiai pasiekama mažuose miesteliuose ir kaimuose – ten daugiausiai naudojamos bibliotekų ir kultūros centrų siūlomomis paslaugomis, nes tai yra tankiausias kultūros ir informacijos įstaigų tinklas Lietuvoje (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019). Regionuose kokybiškas kultūrinės paslaugas įmanoma siūlyti kviečiant kultūros profesionalus iš didžiųjų miestų, tačiau ne visur tam yra tinkama infrastruktūra. Dalyje mažesnių miestų nėra tinkamos scenos profesionalios muzikos ar scenos menų kolektyvų gastrolėm ar erdvių, kurios būtų pritaikytos vizualaus meno parodoms eksponuoti. Norint užtikrinti kokybiškos kultūros prieinamumą regionuose, būtina pritaikyti infrastruktūrą arba panaudoti alternatyvias erdves, paveldo objektus, viešąsias erdves (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Lietuvos kultūros politikos strategijoje (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019) I krypties (Subalansuota ir integrali kultūros politika) 1 tikslas yra „Stiprinti valstybinio, savivaldos ir nevyriausybinių sektorių bendradarbiavimą, mažinant kultūrinę atskirtį ir netolygumus.“, tokiu būdu padarant kultūrą prieinamesnę visiems. Analizuojant dabartinę situaciją, pastebėta, kad dėl neigiamų demografinių tendencijų kai kuriuose regionuose tampa sudėtinga rasti reikiamos kvalifikacijos specialistų, todėl kaimiškose vietovėse ir nuo rajono centrų labiau nutolusiose savivaldybėse tampa sudėtinga užtikrinti net bazinių paslaugų, pavyzdžiui, kultūros edukacijos, prieinamumą. NVO ir privačios kultūros įstaigos sudaro beveik pusę viso kultūros paslaugų teikimo tinklo. Sukuriant sistemą, kuri skatintų šiuos sektorius dalyvauti teikiant kokybiškas kultūros paslaugas, ypač tuose regionuose, kur viešasis sektorius negali užtikrinti kokybiško kultūros turinio ar prieinamumo, kultūra taptų kur kas prieinamesnė visiems Lietuvos gyventojams (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

2.2. uždavinys siūlo „skatinti tolygų, aukštos vertės ir įvairių raiškos formų kultūros prieinamumą įvairioms visuomenės grupėms“ (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019, p. 1). Vis dažniau susiduriama su profesionalaus meno pristatymams reikalingos infrastruktūros trūkumu regionuose. Būtina užtikrinti tolygų, aukštos meninės vertės ir įvairių meno formų judumą tarp skirtingų miestų ir regionų. Siekiant skatinti aukštos vertės kultūros prieinamumą taip pat būtina kokybiška meno kritika, kuri padeda suprasti šiuolaikinius meno ir kultūros procesus (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Vaikai, jaunimas, senjorai, neįgalieji ar kitų socialinių grupių atstovai turi skirtingų kultūrinių poreikių ir skirtingas ekonomines galimybes mokėti už kultūrinį turinį. Pažinti šiuos poreikius savivaldai yra lengviau nei centrinės valdžios institucijoms, tačiau tik dalis savivaldybių atlieka nuoseklią gyventojų kultūrinių poreikių analizę ir atitinkamai planuoja kultūrinės veiklas. Lietuvos kultūros politikos strategija siekiama, kad būtų aktyviau kuriamas ir pritaikomas skirtingus poreikius turinčioms auditorijoms aktualus kultūrinis turinys, o kultūros veiklos bei auditorijų plėtra planuojamos bendradarbiaujant savivaldybėms ir jų institucijoms. Taip pat būtina plėsti šiuolaikinių, inovatyvių, įtraukiančių edukacinių ir kultūrinių programų pasiūlą bei prieinamumą, tuo pačiu efektyvinant komunikaciją su tikslinėmis auditorijomis. Kultūros institucijoms rekomenduojama kurti ir plėtoti integralias virtualių paslaugų platformas, kurios leistų plėsti vartotojų auditoriją, didinti kokybiškų paslaugų įvairovę ir prieinamumą visiems Lietuvos gyventojams, įvertinant informacinės visuomenės atskirties problematiką (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Moksleivių kultūros prieinamumą galima didinti per švietimo sistemą. Viena iš taikomų priemonių padidinti vaikų ir jaunimo dalyvavimą kultūroje yra Kultūros pasas. Jis sudaro galimybę mokyklinio amžiaus vaikams ir jaunimui pažinti įvairius meninės raiškos būdus ir kultūros paveldą, nepriklausomai nuo jų ekonominės padėties ar gyvenamosios vietos (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019). Didžiausią sinergiją galima būtų pasiekti, jeigu kultūros įstaigų įgyvendinamos edukacinės veiklos būtų derinamos su bendrojo lavinimo programomis. Kol kas švietimo sektorius neišnaudoja visų kultūros įstaigų kuriamų verčių ugdymo procesuose. Į formalų švietimą turėtų būti įtrauktos įvairios meno formos, tokios kaip kinas, videomenas, gatvės menas, neakademinė muzika, dizainas, šokis ir kiti jaunimui aktualūs raiškos būdai. Daugelis meno rūšių yra prieinamos tik privačiose mokyklose, atkirose studijose ar pavieniuose renginiuose, todėl jų paslaugomis neturi galimybės naudotis visos visuomenės grupės. Dėl tokios situacijos ne visi vaikai turi galimybę rinktis jiems įdomias saviraiškos formas ir aktyviai dalyvauti kultūroje. Siūloma švietimo ir kultūros įstaigoms formuluoti bendrus tikslus subalansuojant visų meno sričių prieinamumą neformaliajame švietime (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Lietuvos kultūros politikos strategijoje apžvelgiamos visai šaliai būdingos kultūros prieinamumo problemos, tokios kaip kultūros centralizacija, specifinių auditorijų poreikių analizės trūkumas, specialistų trūkumas regionuose, kokybiškos kultūros regionuose užtikrinimas. Kadangi centrinė valdžia negali užtikrinti vienodo kultūros prieinamumo visiems, siūloma problemas spręsti bendradarbiaujant su savivaldybėmis, nevyriausybinėmis ir privačiomis kultūros organizacijomis.

Naujojoje Europos kultūros darbotvarkėje (European Commission, 2018) kultūros prieinamumas matomas kaip būtinas kultūros aspektas, nes kultūra padeda pasijausti bendruomenės dalimi, integruotis migrantams ir pabėgėliams. Kultūra yra viena iš priemonių, kuri padeda

komunikuoti nepaisant kalbos barjero, kas yra ypač aktualu daugiakalbėje Europoje. Siūloma menus įtraukti ir į visų lygių edukacinę sistemą, taip ugdant kultūros ir meno procesų suvokimą, kritišką mastymą ir kūrybiškumą. Visiems prieinama kultūra matoma kaip pagrindas ryšiams kurti ir palaikyti, ugdyti tolerancijai, kūrybiškumui ir kritiniam mąstymui.

Kultūros prieinamumas yra vienas iš svarbiausių kultūros tvarumo aspektų, nes tik visiems prieinama kultūra gali daryti stiprų ir ilgalaikį poveikį visuomenei. Tai pastebima visuose analizuotuose dokumentuose. Lietuviškuose dokumentuose opiausia kultūros prieinamumo problema yra kultūros centralizacija. Tiek Kauno, tiek Lietuvos kultūros strategijose buvo paminėta, kad miesto/šalies centruose gyvenantiems žmonėms kokybiškas ir įvairi kultūra yra kur kas lengviau prieinama negu tiems, kurie gyvena miesto mikrorajonuose ar šalies regionuose. Naujojoje Europos kultūros darbotvarkėje kultūros prieinamumas yra lyg savaime suprantamas pagrindas tvariai kultūrai, kas atspindi trečią kultūros vaidmenį (kultūra kaip pagrindas) darniame vystymesi. Dokumentuose pastebima, kad svarbu ne tik kultūros, bet ir edukacijos prieinamumas visiems žmonėms.

5.4. Įsitraukimo skatinimas

Ketvirtasis kriterijus, pagal kurį buvo analizuoti dokumentai, yra įsitraukimo į kultūrą skatinimas. Įtrauki kultūra padeda sukurti stipresnius ryšius ir bendruomenes, stiprina empatiją ir pasitikėjimą savimi. Įsitraukimo skatinimas yra svarbus kultūros politikos elementas siekiant, kad kultūros poveikis visuomenei būtų kuo didesnis.

Kauno miesto kultūros strategijoje iki 2027 metų (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017) išskirtos 3 prioritetinės sritys, viena jų yra kultūros prieinamumo didinimas, bendruomeniškos ir pilietinės visuomenės stiprinimas. Vienas iš išsikeltų tikslų yra sustiprinti miestiečių dalyvavimą kultūros paslaugų vertinime, kas yra tiesiogiai susiję su miestiečių įsitraukimo į kultūrą skatinimu. Šiam tikslui pasiekti išsikelti 2 uždaviniai – „Skatinti pilietinės visuomenės ir jaunimo organizacijas, vietos bendruomenes ir individus dalyvauti savanorystės programose, kultūros valdyme ir miesto plėtros planavime“ bei „reguliariai kaupti, analizuoti ir vertinti duomenis apie kultūros ir kūrybinį sektorių (KKI), bendruomeniškumo ir pilietines iniciatyvas“ (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017, p. 27).

Kauno miesto kultūros strategijoje iki 2027 metų (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017) pabrėžiama, kad Kaunas kol kas nepsižymi saugiomis kaimystėmis, menkai išvystyta mikrorajonų kultūra ir nėra stiprių savanorystės tradicijų. Ne visuose mikrorajonuose yra viešosios erdvės, kuriose gyventojai galėtų puoselėti kultūros ir bendruomeniškumo veiklas, todėl savivaldybė susiduria su sunkumais mobilizuojant gyventojus bendrauti ir prisidėti prie kultūrinių ir pilietinių iniciatyvų. Kauno miesto savivaldoje individų, bendruomenių ir nevyriausybinių

organizacijų įtraukimas į kultūros valdymą yra minimalus (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017). Įsitraukimas į kultūrą ugdytų žmonių pilietiškumą ir norą įsitraukti į savo gyvenamosios vietos (miesto, mikrorajono, kiemo) atgaivinimą.

Kauno miesto kultūros strategijos iki 2027 metų (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017) dalyje „Kauno miesto kultūros plėtros potencialas“ teigiama, kad „miestiečių įtrauktis į kultūrinį gyvenimą didinimas turėtų būti visų kultūros paslaugas teikiančių subjektų prioritetinė kryptis“ (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017, p. 16). Siūloma prioretizuoti finansavimą, „kai siekiama (1) stiprinti kultūros ir meno projektų iniciatyvas mikrorajonuose, (2) didinti dėmesį socialiai pažeidžiamoms grupėms, jų integracijai ir bet kokių diskriminacijos formų mažinimui, (3) sudaryti sąlygas kultūros darbuotojams kelti kvalifikaciją miestiečių įtraukimo, dalyvaujamosios ir horizontaliai įgyvendinamos kultūros srityje“ (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017, p. 16). Įsitraukimo į kultūrą prioritizavimas yra svarbus tiek kultūros organizacijų gyvybingumui, tiek miestiečių gerbūviui.

2017 metais sudarytame kultūros ir demokratijos indikatorių rinkinyje (Europos taryba, 2016) (tyrime dalyvavo 43 Europos šalys) buvo nustatytas dalyvavimo kultūroje ir demokratijos ryšys. Lietuvos gyventojų apklausos (UAB „Spinter tyrimai“, UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“, 2017) taip pat atskleidžia teigiamas sąsajas tarp aktyvesnio įsitraukimo į kultūrą ir aukštesnės asmeninio ir socialinio gyvenimo kokybės. Gyventojai, įsitraukę į kūrybines veiklas, kur kas labiau linkę pasitikėti vieni kitais ir aktyviau dalyvauja rinkimuose. Taigi kultūra lemia tvirtesnę ir sąmoningesnę pilietinę tapatybę. Kultūrinėse veiklose dalyvaujantys gyventojai jaučiasi laimingesni ir kūrybiškesni. Nors Lietuvos kultūros sektoriaus sukuriama ekonominė vertė yra aukštesnė negu daugumos Europos šalių, bet kultūros veiklų ir paslaugų prieinamumo ir tolygumo rodiklis yra žemiau Europos šalių vidurkio, kas turi įtakos ir žemesniam nei vidutinis Lietuvos pilietinės visuomenės aktyvumui (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Lietuvos kultūros politikos strategijos (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019) II krypties (Kūrybinga asmenybė ir tvirtos tapatybės visuomenė) 2 tikslas yra skatinti žmones kurti ir dalyvauti kultūroje. Tam pasiekti yra keliami trys uždaviniai: užtikrinti tinkamas sąlygas kūrybai ir talentų ugdymui, skatinti tolygų įvairių kultūros formų prieinamumą įvairioms visuomenės grupėms ir plėtoti dalyvavimą įvairioje kūrybinėje veikloje. 3.1. uždavinys mini pilietinio aktyvumo ugdymą, ką irgi galima laikyti įsitraukimu į kultūrą.

Lietuvos kultūros politikos strategijoje (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019) teigiama, kad dalyvavimas kultūroje turi esminę įtaką asmenybės, o kartu ir visos visuomenės pažangai. Asmenys, kurie nuo mažens turi kultūrinės saviraiškos galimybes, kuria didesnę socialinę ir ekonominę vertę visuomenei: tampa kūrybiškesni, intelektualesni, aktyvesni ir atsakingesni priimdami svarbius gyvenimo sprendimus, atitinkamai gauna didesnes pajamas, rečiau priskiriami

įvairioms socialinės ir sveikatos rizikos grupėms (yra atsparesni socialiniam pasyvumui ir skurdo mentalitetui, rečiau serga depresija, mažiau linkę į savižudybes ir nusikaltimus). Dėl šių priežasčių yra svarbu rasti būdus į kultūrą įtraukti kuo didesnę visuomenės dalį.

Daug dėmesio įtraukiai kultūrai skiriama ir Naujojoje Europos kultūros darbotvarkėje (European Commission, 2018). Eurostat (2017) duomenimis daugiau nei trečdalis europiečių visiškai nedalyvauja kultūrinėje veikloje. Vienas darbotvarkėje iškeltų tikslų yra pasinaudoti kultūra ir jos įvairove kaip priemone stiprinti socialinę sanglaudą ir gerbūvį. Pirmasis šio tikslo uždavinys yra įvairias kultūrinės veiklas padaryti prieinamomis ir užtikrinti galimybes jose aktyviai dalyvauti visiems europiečiams. Atliktas tyrimas parodė, kad dalyvavimas kultūroje pagerina sveikatą ir bendrą savijautą. Net 71% apklaustųjų sutiko, kad gyvenimas netoli Europos paveldo objektų gali pagerinti gyvenimo kokybę. Tyrimai patvirtina, kad kultūros prieinamumas yra antras pagal svarbumą kriterijus psichologinei gerovei užtikrinti po ligų nebuvimo (Grossi, Blessi et al., 2012).

Įsitraukimas į kultūrą yra svarbus aspektas užtikrinant darnų bendruomenių ir individų vystymąsi. Iš visų analizuotų kriterijų, būtent įsitraukimas į kultūrą apibūdinamas kaip turintis didžiausią poveikį žmonių gerbūviui, sveikatai ir bendrai savijautai. Aktyvus dalyvavimas kultūroje tampa būdu kurti ir stiprinti bendruomenes, taip siekiant socialinės gerovės visiems.

5.5. Kultūros paveldas

Tvariai, ilgalaikiai kultūrai svarbu ne tik ateitis, bet ir stiprus ryšys su praeitimi. Kultūros paveldas yra jungiamoji grandis tarp praeities ir dabarties. Jis padeda pasijausti bendruomenės nariu, kurti bendrą identitetą ir geriau suprasti istoriją. Taip pat paveldo objektai gali tapti žymiais traukos taškais ir atgaivinti vietinę bendruomenę, padėti surasti savo išskirtinumą.

Kauno miesto kultūros strategijoje iki 2027 metų (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017) paveldas užima svarbią vietą. Pats strategijos tikslas yra sukurti naują Kauno miesto identitetą – senasis (Laikinoji sostinė) yra pagrįstas laikinosios sostinės laikotarpiu ištikusio kultūros proveržio atmintimi. Tai laikotarpis, kai klestėjo Kauno politika, mokslas, kultūra, modernizmo kultūra ir architektūra – už tai 2015 metais Kaunui suteiktas Europos paveldo ženklas. Tais pačiais metais Kaunas pirmasis iš Baltijos šalių regiono buvo priimtas į UNESCO Kūrybiškų miestų tinklą Dizaino kategorijoje, 2016 metų gegužę – į UNESCO globalų besimokančių miestų tinklą, o 2017 metų sausį Kauno modernizmo architektūra priimta į Preliminarųjį UNESCO pasaulio paveldo sąrašą už unikalią miesto raidos istoriją (architektūrą ir urbanizmą) minėtuoju laikotarpiu (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017). Kultūros paveldas yra svarbi miesto identiteto dalis, kurią siekiama išsaugoti ir kuriant naują šiuolaikinio kultūros miesto identitetą.

Kauno miesto kultūros strategijoje iki 2027 metų (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017) paveldas minimas keliose vietose. Pirmoji jų yra prie kultūros paslaugų kokybės didinimo

prioritetinės srities – trečiasis tikslas yra sustiprinti Kauno kaip modernistinio paveldo miesto įvaizdį tarptautiniu mastu. To bus siekiama skatinant Kauno modernistinės architektūros ir kultūros tyrimus, tvarkybą, sklaidą, informavimą ir populiarinimą šalies bei tarptautiniu mastu (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017).

Kaunas pasižymi kaip miestas, turintis didžiausią Lietuvoje kultūros paveldo objektų koncentraciją. Čia registruoti 1256 nekilnojamojo kultūros paveldo objektai ir vietovės, kurie formuoja autentišką miesto tapatumą, didina turistinį patrauklumą ir suteikia miestiečiams galimybes edukacijai bei turiningam kultūriniam gyvenimui (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017). Kultūros paveldo objektai gali būti sėkmingai panaudoti miesto įvaizdžiui kurti ir vystyti kultūrinį turizmą.

Paveldas taip pat minimas prie trečiosios prioritetinės srities (Kūrybinių industrijų plėtra ir darnus miesto vystymas). Pirmasis tikslas yra „sudaryti sąlygas verslo ir kultūros sektorių bendradarbiavimui“ (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017, p. 25), taip skatinant verslo investicijas į paveldo pastatų įveiklinimą bei įstaigoms priklausančių paveldo objektų atsakingą ir tvarų naudojimą. Vėliau miesto infrastruktūros kultūros paveldo priežiūra ir tvarus naudojimas išskiriamas kaip atskiras tikslas su savo uždaviniais. Su paveldu susijęs tik vienas iš trijų uždavinių – „Plėtoti ir gerinti kultūros infrastruktūrą, užtikrinant pastatų ir kultūros paveldo saugojimą, tvarkymą, populiarinimą ir šiuolaikinį panaudojimą visuomenės kultūros reikmėms, miesto įvaizdžio bei turizmo skatinimui.“ (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017, p. 26). Taip pat siekiama skatinti tvarų, su vietos paveldu ir bendruomene susietą turizmo modelį.

Vis dėlto, kaip viena iš Kauno miesto kultūros silpnybių yra įvardijama tai, kad kultūros infrastruktūra ir kultūros paveldas nėra efektyviai išnaudojami gyventojų ir miesto svečių poreikiams (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017). Kaip pastebima Kauno miesto kultūros strategijoje iki 2027 metų (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017), nemaža Kauno centre esančių kultūros paveldo pastatų, ypač modernistinio laikotarpio, kuris yra svarbiausias miesto išskirtinumui tarptautiniu mastu, yra prastai prižiūrimi, jų būklė blogėja. Daugiausiai modernistinės architektūros pastatų priklauso privatiems savininkams arba viešoms institucijoms, kurie neturi finansinių galimybių pastatais tinkamai pasirūpinti. Tuštėjantys visuomeniniai pastatai turi potencialą atsinaujinti kultūrinių ir kūrybinių iniciatyvų pagalba. Siūloma pastatus išnaudoti kūrybinių industrijų plėtros poreikiams (biurai, IT, dizaino laboratorijos, meno rezidencijos). Taip įveiklinus Kauno miesto kultūros paveldą, vystytusi ne tik kultūrinis turizmas, bet ir kultūrinių ir kūrybinių industrijų sektorius.

Lietuvos kultūros politikos strategijoje (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019) teigiama, kad šiuolaikinio žmogaus gerovė priklauso nuo jo gebėjimo suvokti tiek savo praeitį, tiek dabartį ir prisitaikyti prie gyvenimo pokyčių. Kultūra esmingai formuoja žmogaus gyvenimo

prasmių suvokimą per istorijos ir dabarties interpretacijas, simbolių ir prasmių kūrimą, aiškinimą ir saugojimą. Kaip teigiama trečiame strategijos tikslu, tinkamai išsaugotas ir įveiklintas kultūros paveldas padeda išsaugoti istorinę atmintį, suvokti savo šalies tradicijas bei Lietuvos vietą Europos ir pasaulio istorijoje (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Problemų kyla dėl kultūros paveldo išsaugojimo. Vastybės skiriamos biudžeto lėšos kultūros paveldo išsaugojimui neišspręs visų saugotinių kultūros paveldo objektų tvarkybos problemų. Su esamu finansavimu valstybės saugomų nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų tvarkybos procesas užtruktų keletą dešimtmečių, o dalis vertybių per šį laikotarpį sunyktų. Valstybės skiriamų lėšų nepakanka kultūros paveldo išsaugojimui, o kultūros paveldo apsaugos finansinių ir nefinansinių paskatų sistema, kuri skatintų nekilnojamojo kultūros paveldo savininkus sutvarkyti kultūros paveldo objektus taip, kad jie galėtų būti aktyviai naudojami, neveikia. Siūloma sukurti kultūros paveldo fondą, kurį sudarytų įplaukos iš žalių atlyginimo, procentai nuo vystomų projektų, loterijos pajamos ir kiti šaltiniai (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019). Siekiant išsaugoti Lietuvos nekilnojamąjį kultūros paveldą, reikia rasti papildomų finansavimo šaltinių, kurie galėtų patenkinti kultūros paveldo objektų tvarkybos poreikius.

Lietuvos kultūros politikos strategijos (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019, p. 24) 3.3. uždavinys yra „Plėtoti nacionalinį sąmoningumą, materialaus ir nematerialaus paveldo pažinimą šiuolaikinėje visuomenėje.“ Atliktais tyrimais nustatyta, kad apie 8 % visų Lietuvos muziejuose saugomų eksponatų yra kritiškos arba blogos būklės, todėl jiems būtinas neatidėliotinas restauravimas arba prevencinis konservavimas (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019). Deja, ne visos įstaigos turi restauratorius, o tos, kurios turi visų pirma turimas kompetencijas naudoja savo saugomų vertybių priežiūrai ir nėra pajėgios užtikrinti iš kitų įstaigų priimtų vertybių savalaikio restauravimo. Ši sritis reikalauja neatidėliotino sisteminio koordinavimo, kad kompetencijos būtų tolygiai paskirstytos ir apimtų visą Lietuvą. Tai viena iš sričių, į kurią yra nukreiptas 1.1 uždavinys – užtikrinti lyderystę ir funkcijų proporcingumą kultūros įstaigų tinkle (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Viena iš rekomendacijų, kaip užtikrinti paveldo prieinamumą, yra jo skaitmeninimas. Europos Sąjungos valstybių narių patirtis rodo, kad skaitmeninta medžiaga gali tapti svarbia kultūrinių ir kūrybinių industrijų, turizmo ir švietimo sektorių dalimi, kurti jiems pridėtinę naudą (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019). Lietuvoje vis dar neišnaudojamos skaitmeninto kultūros paveldo galimybės, kurios užtikrintų kultūros paveldo aktyvų vartojimą ir pakartotinį naudojimą tiek komerciniais, tiek nekomerciniais tikslais. Reikia siekti, kad suskaitmenintas kultūros paveldas būtų kuo plačiau prieinamas visiems, skelbiamas atvirais duomenimis (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Prie to pačio uždavinio minima ir etninė kultūra. Kadangi nutrūko nuoseklus tradicijos perdavimas iš kartos į kartą, nemažai šios kultūros formų sunyko. Visuomenėje formuojasi požiūris, kad etninė kultūra yra neaktuali ir provinciali. Siekiant auginti etninės kultūros visuomeninę vertę, turi būti sudaromos sąlygos jos pažinimui, gyvosios tradicijos tęstinumui ir kūrybiškai raidai (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Kita svarbi nematerialaus paveldo vertybė yra lietuvių kalba. Dėl migracijos, technologijų plėtros ir didžiųjų tarptautinių kalbų įtakos dalis lietuvių praranda tapatinimosi su gimtąja lietuvių kalba ir pasididžiavimo ja jausmą. Skaitmeninėje erdvėje iškyla kalbos nevertinimo problema, mažiau gyvybingos darosi tarmės. Kaip teigiama Lietuvos kultūros politikos strategijoje (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019), „Lietuvių kalba turi būti suvokiama kaip gyvas, natūraliai kintantis ir šiandieninius komunikacijos poreikius atliepiantis reiškiny, o kartu – kaip tapatybės pagrindas ir nematerialus kultūros paveldas.“

Lietuvos kultūros politikos strategijoje dėmesys skiriamas tiek materialiam, tiek nematerialiam kultūros paveldui. Kultūros paveldas matomas kaip tautinę tapatybę ir pasididžiavimą valstybe kuriantis veiksnys, todėl jo išsaugojimas ypač svarbus tautiniam identitetui išsaugoti.

Naujojoje Europos kultūros darbotvarkėje (European Commission, 2018) keliami tikslai susiję su bendru Europos paveldu. Pirmasis tikslas yra pasinaudoti kultūra ir jos įvairove kaip priemone stiprinti socialinę sanglaudą ir gerbūvį. Vienas iš uždavinių, kuriais bus siekiama įgyvendinti minėtą tikslą, yra saugoti ir populiarinti Europos kultūrinį paveldą ir edukuoti apie bendrą Europos istoriją bei vertybes taip kuriant bendrą Europos tapatybę. 2018 m. buvo Europos paveldo metai, tad darbotvarkėje paveldas išskirtas kaip atskira sritis. Dėmesys skirtas keturiems pagrindiniams tikslams susijusiems su paveldu: įsitraukimas, darnumas, apsauga ir inovacijos. Jie plačiau aprašomi atskirame dokumente, skirtame būtent kultūros paveldui (*Action Plan for Cultural Heritage*).

Didžioji dalis tikslų, susijusių su Europos kultūriniu paveldu buvo aprašyti atskirame dokumente, tačiau keli specifiniai, su paveldu susiję uždaviniai minimi ir Naujojoje Europos kultūros darbotvarkėje (European Commission, 2018). Europos paveldo metai buvo unikali galimybė Vakarų Balkanų šalims sustiprinti kultūrinius ryšius su kitomis valstybėmis ir vietiniu kultūros sektorium. Konfliktų paveiktose zonose buvo vykdomi projektai, skirti apsaugoti arba atkurti pažeistą kultūrinį paveldą, kurti darbus ir gerinti gyvenimo kokybę. Europos Komisija taip pat kvietė visas sąjungos nares daugiau dėmesio skirti kultūros paveldui (ypač 2018 m., kai vyko Europos paveldo metai) – dalyvauti diskusijose apie bendrą Europos paveldą, kurti paveldo restauracijos ir panaudojimo principus, vykdyti didesnius projektus, susijusius su Europos paveldu. Minėti uždaviniai buvo susiję su kitais darbotvarkėje aprašytais tikslais.

Kultūros paveldas Naujojoje Europos kultūros darbotvarkėje laikomas tikrai svarbia kultūros dalimi. Paveldo apsauga, priežiūra ir panaudojimas minimi įvairių tikslų kontekste ir atlieka svarbų vaidmenį kuriant ir stiprinant tarptautinius ryšius.

Kultūros paveldas yra sritis, kuri jungia žmones tiek regioniniu, tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu. Jis gali tapti pagrindu bendrai tapatybei, jei tik bus pakankamai komunikuojama apie jo istoriją ir reikšmę. Dokumentuose taip pat labai akcentuojama paveldo saugojimas ir įveiklinimas.

5.6. Ekonominė nauda

Viena iš darnaus vystymosi dimensijų yra ekonominė, todėl tvari kultūra taip pat turi būti tvari ir finansiškai. Eurostat (2019) duomenimis 2015 metais kultūros sektoriaus apyvarta buvo 475 milijonų eurų, kas sudarė 1.7% ne finansų sektoriaus verslo apyvartos Europoje. Kultūra teikia ne tik socialinę naudą, bet ir ekonominę, todėl šiai sričiai taip pat turi būti keliami tikslai ir kuriamos ateities vizijos. Ekonominę naudą kultūra gali nešti pritraukiant daugiau turistų, bendradarbiaujant su verslu ar tarptautiniais partneriais, taip pat ir su efektyvinant jau esamą kultūros finansavimo sistemą. Vis dėlto, kaip viena iš Kauno miesto kultūros silpnųjų išskirta miesto įvaizdžio (kurį didelė dalimi kuria kultūra) nesiejimas su ekonominiu konkurencingumu (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017).

Kaip viena iš neišnaudotų galimybių Kauno miesto kultūros strategijoje iki 2027 metų (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017) minima sunkumai pritraukiant kvalifikuotus darbuotojus. Kauno kultūros infrastruktūra, meninių veiklų įvairovė ir platus profesionalų rengimo tinklas įvairiuose universitetuose atveria galimybes sukurti daug didesnę ekonominę ir socialinę naudą miestui, bet maži kultūros sektoriaus darbo užmokesčiai, kūrybinių verslų pradžia tinkamų biurų trūkumas ir jaunimui patrauklios laisvalaikio kultūros stygius apsunkina kvalifikuotų darbuotojų pritraukimą dirbti Kauno kultūros sektoriuje (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017).

Taip pat pastebima, kad infrastruktūros pasiūla yra nepakankama, kad nauji kūrybiniai verslai galėtų jungtis į kūrybines laboratorijas, klasterius, kūrybinius inkubatorius. Kūrybinėms įmonėms reikalingos didelės, erdvios ir netradicinės patalpos veikloms vystyti, produkcijai kurti ar paslaugoms teikti. Apleistų ar nenaudojamų patalpų įveiklinimas palengvintų kūrybinių įmonių rentablumą ir atsirastų potencialas atsirasti kūrybiniams klasteriams ar inkubatoriams (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017).

Kauno miesto kultūros strategijoje iki 2027 metų (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017, p. 16) pastebima, kad „privataus kultūros finansavimo ir globojimo tradicijos yra ypač menkos, silpnas kultūros ir verslo sektorių bendradarbiavimas“. Nėra įdiegti verslo ir kultūros sektoriams naudingi bendradarbiavimo modeliai (pavyzdžiui, mokesstinės lengvatos už paramą

kultūrai). Aprašant Kauno miesto kultūros sektoriaus plėtros galimybes rekomenduojama ieškoti ir įgyvendinti įstatymines motyvacijos priemones, kurios skatintų verslo subjektus inicijuoti ir prisidėti prie kultūros praktikų mieste (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017).

Apie ekonominę naudą Kauno miesto kultūros strategijoje iki 2027 metų (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017) daugiausiai šnekamą trečiojoje prioriteto srityje – kūrybinių industrijų plėtra ir darnus miesto vystymasis. Pirmas tikslas yra „Sudaryti sąlygas verslo ir kultūros sektorių bendradarbiavimui“ (Kauno kultūros strategija iki 2027 metų, 2017). Jo bus siekiama skatinant ir motyvuojant vietos verslo įmones prisidėti prie kultūros ir kūrybinio sektoriaus veiklų bei skatinant verslo investicijas į paveldo pastatų įveiklinimą bei įstaigoms priklausančių paveldo objektų tvarų ir atsakingą naudojimą (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017). Antruoju tikslu siekiama stiprinti kultūros ir kūrybinių industrijų plėtros sąlygas Kaune. Šiam tikslui pasiekti išsikelti trys uždaviniai – skatinti dizaino sektoriaus plėtrą, sudaryti palankias sąlygas Kaune kurtis kūrybiniam verslams bei skatinti tvarų, su vietos paveldu ir bendruomene susietą turizmo modelį (Kauno miesto savivaldybės taryba, 2017).

Kauno miesto kultūros ekonominis potencialas kol kas yra iki galo neišnaudotas ir gali būti vystomas įvairiomis priemonėmis. Kaip efektyvus sprendimas yra minimas bendradarbiavimas su verslais ir investicijų pritraukimas.

Lietuvos kultūros sektoriuje veikia 10 tūkstančių įmonių ir organizacijų (5,5 procento visų Lietuvos įmonių), kurių metinė apyvarta sudaro vos 1 procentą visos Lietuvos ekonomikos, tačiau sukuria 1,8 procento visos ekonomikos pridėtinės vertės. Tai reiškia, kad kultūros sektoriaus kuriama pridėtinė vertė yra dvigubai didesnė nei vidutinė visų Lietuvos ūkių kuriama pridėtinė vertė (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Kultūra vis dar nėra įsitvirtinusi kaip strateginis valstybės ekonomikos sektorius, nes nėra sistemškai įvertinti visi jos kuriami tiesioginiai ir netiesioginiai ekonominiai ir socialiniai efektai. Kadangi vis dar nežinomos ir nesuvokiamos kultūros kuriamos pridėtinės vertės, jos poveikis visuomenei ir valstybės taip pat nėra iki galo suprantamas. Dėl to neįmanoma poreikis investuoti į visuomenės kultūrinę veiklą, į jos paslaugų prieinamumą ir įtraukumą (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019). Būtina sukurti kultūros generuojamos socialinės-ekonominės naudos vertinimo sistemą, kuri padėtų identifikuoti kultūros generuojamas vertes, jų poveikio sritis (sektorius), vertinimo kriterijus, kompleksinio jų poveikio bei sąsajų su kitais sektoriais įvertinimo matavimo instrumentus (pvz., kultūros reikšmingumo lygmuo gyvenimo kokybės, regionų plėtros indekse) (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019). Tiksliai žinant, kokias pridėtines vertes kuria kultūros sektorius, bus lengviau pritraukti finansavimą ir investicijas tiek iš viešojo, tiek iš privataus sektoriaus.

Siekiant atkurti filantropijos tradicijas po societų okupacijos, 1993 metais buvo priimtas Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymas. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatyme nustatyta, kad jei įmonė suteikė paramą, apskaičiuojant pelno mokestį paramos suma bus atimama du kartus. Taip pat yra taikoma unikali mokesstinė priemonė, kai gyventojai menininkams, turintiems meno kūrėjo statusą, bei kultūros organizacijoms gali skirti iki 1,2 procento sumokėto pajamų mokesčio (GPM). Nepaisant to, lyginant paramą, skiriamą nuo gyventojų pajamų mokesčio tarp 2016 metų ir 2017 metų, matoma mažėjimo tendencija. Daugelis kultūros įstaigų susiduria su sunkumais pritraukiant rėmėjus, kurie būtų linkę skirti finansines lėšas, o ne paslaugas ar prekes (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019). Palyginus su Vakarų valstybėmis, Lietuvoje labdaros, įskaitant ir kultūros mecenavimą, lygis tebėra žemas (Charities Aid Foundation, 2018).

Lietuvos kultūros politikos strategijoje (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019) taip pat skatinamas verslumas. 4.3. uždavinys yra „Skatinti kultūros ir kūrybinių industrijų verslumą ir dalyvavimą kuriant inovacijas.“ Viena iš Lietuvos kultūros politikos krypties yra vertę kurianti kultūra, kurios tikslas yra kurti tvarią socialinę ir ekonominę kultūros vertę nacionalinei pažangai (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Rekomenduojama skatinti kultūrinių ir kūrybinių industrijų įmonių plėtrą, sudaryti sąlygas kurtis klasteriams. Viena iš problemų, su kuria susiduria kultūrinių ir kūrybinių industrijų įmonės yra autorinių teisių pažeidimai ir piratinė produkcija. Būtina tobulinti paskatų sistemą autoriams, skatinti legalios autorinės produkcijos naudojimą, stiprinti piratavimo prevenciją ir visuomenės informavimą apie autorių teises, stabdyti piratinės produkcijos sklaidą, konsultuoti kūrybinius darbuotojus autorių teisių apsaugos klausimais (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019). Didesnės kultūrinių ir kūrybinių industrijų sektoriaus pajamos gali būti užtikrintos apsaugant kūrėjus nuo jų autorinių teisių pažeidimų.

Kitas būdas, kuriuo siekiama ekonominės naudos yra pertvarkant dabartinę kultūros finansavimo sistemą. Mažinamas įstaigų, kurias finansuoja valstybė, kiekis, jas sujungiant arba pakeičiant jų juridinį statusą. Taip pat vyksta decentralizacija, vis daugiau funkcijų perduodama ekspertinėms įstaigoms. Valstybės finansuojamos įstaigos skatinamos būti konkurencingesnės, siūlyti kokybiškas paslaugas, kurios geriau tenkintų miesto ir regiono gyventojų kultūrinius poreikius. Visi šie pokyčiai slepiasi po pirmo strategijos tikslo antru uždaviniu – didinti kultūros ir meno įstaigų veiklos kokybę ir efektyvumą, optimaliai paskirstant paslaugas jų tinkle.

Prie to paties uždavinio kalbama ir apie kultūros sektoriaus darbuotojų atlyginimą. Nepaisant aukšto kultūros sektoriaus darbuotojų išsilavinimo, jų darbo užmokesčio vidurkis sudaro tik 77 procentus šalies vidutinio darbo užmokesčio. Šiuo metu jis yra vienas mažiausių viešajame sektoriuje ir neproporcingas darbuotojams keliamų kvalifikacijos reikalavimų atžvilgiu. Tai daro didelę įtaką kultūros sektoriaus darbo vietų patrauklumui, neigiamai veikia kultūros paslaugų

kokybę ir skatina kūrybinių išteklių nutekėjimą į užsienį. Strategijoje tikimasi, kad kultūros darbuotojų atlyginimai nuosekliai augs, vadovaujantis teisės aktuose nustatytais viešojo sektoriaus darbuotojų atlyginimo didinimo principais ir 2025 m. viešojo kultūros sektoriaus darbo užmokestis prilygs vidutiniam šalies darbo užmokesčiui (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Lietuvos kultūros politikos strategijos (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019) antro tikslo pirmas uždavinys yra ugdyti ir palaikyti talentus suteikiant tolygias sąlygas kūrybai skirtingose meno srityse. Pastebima, kad didžioji lėšų dalis skiriama valstybinių meno sričių įstaigų tinklo finansavimui, todėl nepakanka lėšų tolygiam visų meno sričių plėtojimui ir talentų vystymui. Yra skiriamos valstybinės stipendijos kultūros ir meno kūrėjams, dalis savivaldybių taip pat kūrėjams skiria įvairaus dydžio stipendijas. Kūrėjams skatinti yra skiriamos ir premijos, tačiau stinga šių sistemų stebėsenos, jų rezultatų analizės, aktualių poreikių ir prioritetų identifikavimo, grįžtamojo ryšio su finansavimą gaunančiais menininkais. Siekiant sukurti tvarią finansavimo sistemą, ji turi būti tobulinama taip, kad neribotų meno sričių įvairovės, suteiktų geresnes sąlygas kūrėjams, padėtų pasiekti aukštesnius rezultatus ir platesnę kultūros sklaidą (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Viena didžiausių kultūros ir kūrybinių industrijų verčių yra sektoriaus tarpdiscipliniškumo kuriamos tarpsektorinės jungtys ir inovacijos. Vis dėlto, Lietuvoje kultūros turinys vis dar menkai išnaudojamas lietuviškų produktų gamybai ir paslaugoms, kurių eksportas yra salyginai mažas, kas atskleidžia, kad Lietuvoje kultūros ekonominis potencialas nėra pakankamai išnaudotas. Lietuvos gamintojai dažniausiai gamina kitų šalių užsakymus, pagal jų dizainus ir projektus, todėl didžiausia gaminio vertė lieka užsakovui. Siekiant Lietuvos ekonominio konkurencingumo, reikia pereiti prie naujų produktų kūrimo, o tam būtinas ne tik kokybiškas kultūros turinys ir kūrybinės inovacijos, bet ir gebėjimas efektyviai panaudoti kultūrą kaip vieną didžiausių pridėtinių verčių generuojantį ekonominį resursą (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Kaip teigiama Lietuvos kultūros politikos strategijoje (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019) labiau išreikštas kultūros indėlis Lietuvoje yra ne produktų gamybos, o paslaugų, ypač turizmo srityje. Kultūros turinys generuoja didžiąją dalį turizmo srauto į Lietuvą ir skatina vidaus turizmą, o taip pat palaiko nuo turizmo srautų priklausomas apgyvendinimo, maitinimo ir kitas paslaugas, skatina tvarią regionų plėtrą, kur vietinės rinkos paklausa būtų per menka verslo plėtrai (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019). Šioje srityje vis dar reikia tvaresnio suinteresuotųjų dalyvavimo ir valstybės paskatų pritraukiant privatų sektorių investuoti į kultūros paveldo objektus ir paslaugų plėtojimą.

Tarptautinis bendradarbiavimas taip pat svarbus kultūrinio sektoriaus ekonominei vertei didinti. Bendradarbiavimas tarptautiniu lygmeniu sudaro sąlygas naudotis naujomis žiniomis

ir patirtimis, tobulinti profesinę kompetenciją, aktualizuoti savo praktikas tarptautinėje erdvėje, savo veikloje taikyti įgytą tarptautinę patirtį. Taip skatinamas įvairesnių ir kokybiškesnių kūrybinių produktų ir kultūros paslaugų kūrimas, prisidedama formuojant turtingą kultūrinę aplinką, plečiamos kultūros vartotojų auditorijos, didėja kultūros sektoriaus veiklos profesionalumas ir tvarumas. Šiuo metu kultūros potencialas nėra pilnai išnaudojamas, trūksta tarpinstitucinio sutarimo, kaip kultūros tarptautiškumo kuriamos vertės turėtų būti plėtojamos ir integruojamos siekiant užsienio politikos ir konkurencingumo didinimo politikos tikslų. Taip pat rekomenduojama atkreipti dėmesį į ryšių su užsienyje gyvenančiais Lietuvos menininkais palaikymą, užsienio menininkų, kuriančių Lietuvoje, integravimą į Lietuvos kultūros ir meno gyvenimą. Žymiausi užsienyje kuriantys Lietuvos menininkai gali veikti kaip kultūros ambasadoriai, reikšmingai sustiprinti tarptautinę sklaidą, reprezentuoti šalį užsienio valstybėse (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2019).

Lietuvos kultūros politikos strategijoje neišnaudotam kultūros sektoriaus ekonominiam potencialui skiriama daugiausiai dėmesio iš visų analizuotų tvarios kultūros aspektų. Ekonominis veiksnys matomas kaip svarbiausias kultūros indėlis, kas atskleidžia, kad kultūra yra matoma kaip ketvirtoji darnaus vystymosi dimensija. Kultūrinių ir kūrybinių industrijų plėtra gali turėti didelę įtaką Lietuvos kultūros eksportui ir tarptautinio žinomumo didinimui.

Naujojoje Europos kultūros darbotvarkėje (European Commission, 2018) taip pat daug dėmesio skiriama ekonomiam kultūros aspektui. Išsikelti trys uždaviniai susiję su šiuo aspektu: skatinti į formalų ir neformalų ugdymą įtraukti menus, kultūrą ir kūrybišką mąstymą, kurti palankias sąlygas kultūrinėms ir kūrybinėms industrijoms bei tarpsektoriniam bendradarbiavimui, ugdyti įgudžius reikalingus kultūros ir kūrybos sektoriuje.

Kultūriniame ir kultriniame sektoriuje nuolat vyksta eksperimentai, kuriamos inovacijos ir numatomos ateities tendencijos, todėl šie sektoriai yra ypač svarbūs miesto vystymuisi bei ekonominiam augimui. Miestai, kurie investuoja į kultūrą, pritraukia daugiau naujų gyventojų ir sukuria daugiau darbo vietų (Joint Research Centre, 2017). Tam, kad kultūrinis sektorius dar labiau prisidėtų prie miesto augimo, reikalingos tinkamos sąlygos – kūrybiškumo skatinimas, daugiau galimybių gauti finansavimą, galimybė augti ir plėstis tarptautinėje rinkoje (European Commission, 2018). Įstatymų bazės keitimas yra ypač reikalingas kultūros darbuotojams, kurie dirba įvairiuose trumpalaikiuose projektuose, puse etato arba kitu neįprastu būdu. Jų socialinių garantijų užtikrinimas šiuo metu yra tikras iššūkis, kurį išsprendus darbas kultūros srityje pasidarytų kur kas patrauklesnis.

Europos komisija pasižadėjo remti ir palaikyti įvairias programas, kurios skatintų kultūrinių ir kūrybinių industrijų vystymąsi, tvarų turizmą, meninių edukacinių programų kūrimą.

Europos Sąjungos narėms rekomenduojama gerinti socioekonominės sąlygas menininkams ir kūrėjams bei skatinti meno edukaciją ir mokymus (European Commission, 2018).

Naujojoje Europos kultūros darbotvarkėje ekonominis kultūros aspektas aptariamas iš dviejų perspektyvų – miesto vystymosi ir kūrėjų gerbūvio. Siekiant, kad kultūra nešėtų ekonominę naudą, reikia, jog ji būtų patraukli kultūros darbuotojams. To galima pasiekti sutvarkius įstatymų bazę bei investuojant į vietinę kultūrą. Tiek Europos komisija, tiek vietinė valdžia yra suinteresuotos didinti kultūros patrauklumą mieste, nes tai skatina ekonomikos augimą ir gerina miestiečių gyvenimo kokybę.

Visuose analizuotuose dokumentuose ekonominis kultūros aspektas yra labai svarbus – jam skiriamos atskiros prioritetinės sritys ir keliama net po kelis tikslus. Visuose dokumentuose siekiama skatinti kūrybines industrijas ir inovacijas, suprantant, kad būtent šios sritys yra perspektyviausios ekonomine prasme. Tik Lietuvos kultūros politikos strategija kalbėjo apie dabartinę kultūros sektoriaus finansavimo sistemą ir siūlė ją efektyvinti, tokiu būdu perskirstant lėšas taip, kad būtų sudarytos sąlygos augti visų meno rūšių talentams. Kauno kultūros strategija daugiau dėmesio skiria turizmo didinimui Kauno mieste. Apibendrinus galima teigti, kad ekonominis aspektas yra svarbus tiek regioninėje, tiek nacionalinėje, tiek tarptautinėje kultūros politikoje.

Nors skiriasi analizuotų dokumentų apimtis ir išsamumas, tačiau visuose juose aprašyti visi 6 tvarios kultūros kriterijai. Tai rodo, kad darnus vystymasis yra integrali kultūros politikos dalis. Šią prielaidą patvirtina ir tai, kad kuriant Kauno miesto kultūros strategiją iki 2027 metų ir Lietuvos kultūros politikos strategiją remtasi Darnaus vystymosi darbotvarkė 2030. Tiek Kauno miesto kultūros strategijoje, tiek Lietuvos kultūros politikos strategijoje atsispindi Lietuvai būdingos kultūros sektoriaus problemos – kultūros centralizacija, bendradarbiavimo trūkumas ir investicijų pritraukimo sunkumai. Vis dėlto, dokumentuose randama ir skirtumų. Kauno miesto kultūros politikos strategija iki 2027 metų sprendžia specifines, tik Kaunui būdingas problemas, tokias kaip modernistinės architektūros išsaugojimas ir įveiklinimas, kultūros prieinamumo didinimas mieste, miesto įvaizdžio atnaujinimas. Lietuvos kultūros politikos strategija apima platesnį regioną, todėl sprendžiamos visai Lietuvai būdingos problemos – ekonominio kultūros potencialo neišnaudojimas, maži kultūros darbuotojų atlyginimai, kokybiškos ir įvairios kultūros trūkumas regionuose, tautinio identiteto nykimas. Siūlomi sprendimo būdai tiek Kauno, tiek Lietuvos kultūros strategijose panašūs – didinti tarpinstitucinį ir tarpsektorinį bendradarbiavimą, stiprinti tarptautinį Lietuvos žinomumą ir konkurencingumą, kultūrą padaryti prieinamą ir įtraukią. Daug dėmesio skiriama kultūros ekonominiam aspektui, šiek tiek mažiau socialiniam, tad galima teigti, jog lietuviškose kultūros strategijose labiausiai atsispindi požiūris į kultūrą kaip į ketvirtąją darnaus vystymosi dimensiją arba kultūrą kaip tarpininkę tarp kitų darnaus vystymosi dimensijų.

Iš trijų analizuotų dokumentų išsiskiria Naujoji Europos kultūros darbotvarkė. Jos keliami tikslai yra plačiausi, siekiantys paveikti žmonių vertybes ir išnaudoti kultūrą kuriant gerbūvį visiems Europos Sąjungos gyventojams. Kadangi tikslai yra skirti itin plačiai auditorijai (ES šalims), tai jie aprašomi taip, kad galėtų būti pritaikomi bet kokiame socioekonominiame kontekste. Tai ypač kontrastuoja su regionine ir nacionaline kultūros strategijomis, kurių keliami tikslai yra aiškiai nukreipti į konkrečią vietą ir tikslinę grupę. Naujojoje Europos kultūros darbotvarkėje randamos tyrimais pagrįstos kultūros vystymo kryptys ir rekomendacijos šalims narėms, kokių veiksmų imtis, norint jas pasiekti. Šalia to yra aprašyti ir veiksmai, kurių imsis Europos Komisija – daugiausiai tai susiję su kultūros politikos vystymu, įvairiais bendradarbiavimo projektais ir ES šalių veiksmų palaikymu. Naujojoje Europos kultūros darbotvarkėje į kultūrą žvelgiama kaip į būdą stiprinti tarpvalstybinį bendradarbiavimą ir santarvę, kurti europietišką identitetą ir gerinti žmonių gyvenimo kokybę. Taigi kultūra matoma ir kaip tarpininkė, ir kaip pagrindas darniam vystymuisi.

Išanalizavus dabartinį kultūros ir darnaus vystymosi santykį, matoma, kad darnus vystymasis yra svarbi kultūros politikos dalis, į kurią yra atkreipiama daug dėmesio. Tuo tarpu kultūra darniame vystymesi vis dar ieško savo vietos ir vaidmens. Dėl plataus kultūros suvokimo, sunku yra jai priskirti tik vieną vaidmenį darnaus vystymosi kontekste, kas apsunkina jos įtraukimą į darnaus vystymosi strategijas. Siekiant kultūrą įtraukti į darnaus vystymosi sampratą, reikia sutarti dėl vieningo jos apibrėžimo ir matavimo kriterijų. Kadangi kultūros ir darnaus vystymosi santykis yra mažai tyrinėta tema, reikia atlikti daugiau tyrimų kaip ir kiek kultūra prisideda prie DVT siekimo.

IŠVADOS

1. Bendrai priimta manyti, kad darnus vystymasis susideda iš trijų dimensijų – ekonominės, ekologinės ir socialinės. Visgi, kyla vis daugiau diskusijų, kad trijų dimensijų neužtenka norint įgyvendinti kompleksiškus darnaus vystymosi tikslus. Mokslinėje literatūroje ir darnaus vystymosi politikos diskurse vis daugėja pasiūlymų į darnaus vystymosi sampratą įtraukti ir kultūrinę dimensiją.
2. Dessein, Soini et al. (2015) išskirti 3 kultūros suvokimo būdai darniame vystymesi plačiai ir aiškiai apibūdina, kaip kultūra yra suprantama darnaus vystymosi kontekste. Pradedama nuo aiškiausio – kultūra kaip ketvirtoji darnaus vystymosi dimensija. Šis požiūris kultūrą susiaurina iki meno, paveldo ir kitų ekonomiškai naudingų sričių, kurių kuriamas vertes galima aiškiai išmatuoti ir įvertinti. Kultūra kaip savarankiška dimensija turi būti naudinga pati iš savęs, todėl dažnai būna vertinama pagal ekonominius rodiklius. Antrasis požiūris į kultūrą yra kaip į tarpininkę tarp kitų trijų dimensijų – kultūra padeda subalansuoti ekonominius, ekologinius ir socialinius darnaus vystymosi siekius. Čia išsiplėčia kultūros suvokimas, pradedamas vertinti ir jos socialinis poveikis visuomenei. Pabrėžiama praeities, kultūrinės raiškos ir įvairovės svarba darniam vystymuisi. Trečiasis požiūris yra pats plačiausias – kultūra tampa darnaus vystymosi pagrindu. Kultūros vaidmuo tampa ypatingai svarbus, nes būtent jos dėka darnus vystymasis tampa ne trumpalaikiu tikslu, o nuolatinio gerovės visiems siekimu. Kultūra iš esmės keičia žmonių vertybes, požiūrį į pasaulį ir veikimo būdą. Kiekvienas požiūris atspindi skirtingas vertybes ir mąstymo būdą, bet visi jie yra svarbūs ir pritaikomi siekiant darnaus vystymosi.
3. Tarptautinės kultūros politikos formavimasis prasidėjo 1960-taisiais, kai UNESCO pastebėjo kultūros teikiamą naudą sprendžiant socialines ir ekonomines visuomenės problemas. Kultūros politikai vystantis ir tobulėjant, buvo pastebėta vis daugiau jos teikiamų naudų ir kuriamų verčių, todėl ji tapo įrankiu siekti valstybės tikslų, įskaitant ir darnų vystymąsi. Duxbury et. al. (2017) išskyrė 4 būdus, kaip kultūros politika gali prisidėti prie darnaus vystymosi: 1) saugoti kultūrinės praktikas, išraiškas ir kultūrinių mažumų teises, 2) didinti kultūros įstaigų ir kūrybinių industrijų ekologiškumą, 3) edukuoti apie tvarumą ir klimato kaitą per meną ir kultūrą, 4) skatinti ekologišką mąstymą bei eko bendruomenių kūrimąsi. Iš aprašytų keturių būdų dažnai kultūros politikoje randamas tik pirmasis, kiek rečiau trečiasis. Antrasis būdas kultūros politikoje randamas itin retai, o ketvirtasis būdas yra tik teorinis. Tai rodo, kad kultūros politika vis dar neišnaudoja visų galimų būdų prisidėti prie darnaus vystymosi.

4. Išanalizavus tris skirtingo lygio kultūros politikos dokumentus, pastebimi visi trys požiūriai į kultūrą kaip į darnaus vystymosi dalį, kas rodo, kad darnus vystymasis yra integrali kultūros politikos dalis. Gan daug dėmesio skirta pirmajai dimensijai, tai yra kultūrai kaip ketvirtajai darnaus vystymosi dimensijai, kuri pasireiškia per kultūros ekonominę naudą, paveldą ir skirtingų rūšių meną. Daugiausiai apie tai kalbėta Kauno miesto kultūros strategijoje iki 2027 metų ir Lietuvos kultūros politikos strategijoje. Vis dėlto, visuose dokumentuose buvo pabrėžiamas ir socialinis kultūros vaidmuo, ką galima priskirti antrajam požiūriui (kultūra kaip tarpininkė). Trečiasis požiūris (kultūra kaip pagrindas) labiausiai atsispindėjo Naujojoje Europos kultūros darbotvarkėje, kur kultūra buvo įvardinta kaip būtina sąlyga visuotinei gerovei.
5. Dokumento pobūdis turi didžiulę reikšmę jo turiniui. Regioninės svarbos kultūros strategija (pvz., Kauno miesto) yra labai konkreti, nukreipta į specifinių to regiono problemų sprendimą. Joje viskas aprašoma plačiausiai ir išsamiausiai, todėl galima susidaryti labai aiškų vaizdą apie socioekonominį kontekstą, kuriame buvo suformuota kultūros strategija. Kuo platesnį regioną apima dokumentas, tuo abstraktesni bus keliami tikslai ir situacijos aprašymas. Kadangi iškelti tikslai turi tikti skirtinguose socialiniuose ir ekonominiuose kontekstuose gyvenantiems žmonėms, tikslai būna universalesni, nukreipti į bendražmogiškas vertybes. Dėl to trečiasis požiūris į kultūrą darniame vystymesi dažniau matomas tarptautiniuose, plačiai auditorijai skirtuose dokumentuose.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Altheide, D. L., Schneider, C. J. (2013). Plugged-in research. *Qualitative Media Analysis*, 1-22.
2. Assmann, A. (2019). The future of cultural heritage and its challenges. Iš T. Meireis ir G. Rippl (red.), *Cultural Sustainability: Perspectives from the Humanities and Social Sciences*. (pp. 25-35). Routledge.
3. Bajorūnienė, R. (2012). *Kompleksinis darnaus vystymosi vertinimas taikant daugiakriterius metodus: Daktaro disertacija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
4. Balčiūnaitienė, A. (2016). *Darnaus vystymosi kompetencijos ugdymas(is) aukštojo mokslo institucijoje (anglų kalbos studijų aspektas): Daktaro disertacija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
5. Belfiore, E. (2002). Art as a means of alleviating social exclusion: Does it really work? A critique of instrumental cultural policies and social impact studies in the UK. *International journal of cultural policy*, 8(1), 91-106.
6. Birkeland, I. (2015). The potential space for cultural sustainability. *Theory and practice in heritage and sustainability: Between past and future*, Routledge, 161-75.
7. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*.
8. Black, A. (2007). Pillars, Bottom Lines, Capitals and Sustainability: A Critical Review of the Discourses. *The International Journal of Environmental, Cultural, Economic and Social Sustainability*, 2(5), 107-117
9. Brundtland Commission (1987). *Our Common Future*, Oxford: Oxford University Press
10. Connelly, S. (2007). Mapping sustainable development as a contested concept. *Local Environment*, 12(3), 259-278.
11. Council of Europe (1978). *Socio-cultural Animation*. Strasbourg: Council for Cultural Co-operation, Education and Culture, Council of Europe.
12. Čiegis, R. (2003). *Darnus vystymasis: Ekonominiai aspektai*. Kaunas: Aplinkosaugos valdymo ir technologijų centras.
13. Čiegis, R., Čiegis, R. (2000). Miestų tolydi plėtra. *Inžinerinė Ekonomika*, 2, 36-42.
14. Čiegis, R., Čiegis, R. (2003). The use of indicators in the management of society sustainable development. *Organizacijų Vadyba : Sisteminiai Tyrimai*, 43-54.
15. Čiegis, R., Gavenauskas, A., Dautartė, A., Pekarskas, J., Jančius, R. (2017). Darnus ekonomikos vystymasis: etiniai ir dvasingumo pagrindai. *Tiltai*, 76(1), 61-76.

16. Dessen, J., Soini, K., Fairclough, G., Horlings, L., Battaglini, E., Birkeland, I. et al. (2015). *Culture in, for and as sustainable development: Conclusions from the COST Action IS1007 Investigating Cultural Sustainability*. University of Jyväskylä.
17. Duxbury, N., Jeannotte, M. S. (2011). Introduction: Culture and sustainable communities. *Culture and Local Governance*, 1-10.
18. Duxbury, N., Kangas, A., De Beukelaer, C. (2017). Cultural policies for sustainable development: Four strategic paths. *International Journal of Cultural Policy*, 23(2), 214-230.
19. Elliott, J. (2012). *An introduction to sustainable development*. Routledge.
20. Evrard, Y. (1997). Democratizing culture or cultural democracy? *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 27(3), 167-175.
21. Fanea-Ivanovici, M. (2018). Culture as a prerequisite for sustainable development. An investigation into the process of cultural content digitisation in Romania. *Sustainability*, 10(6), 1859.
22. Gerber, M. (2018). Culture and sustainable development from a UN perspective. Iš T. Meireis ir G. Rippl (red.), *Cultural Sustainability: Perspectives from the Humanities and Social Sciences*. (pp. 12-24). Routledge.
23. Grabažienė, A., Klimavičienė, I., Piligrimienė, V. (2010). Darnaus vystymosi žinių svarba ir poreikis. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, 6, 92-98.
24. Grossi, E., Blessi, G. T., Sacco, P. L., Buscema, M. (2012). The interaction between culture, health and psychological well-being: Data mining from the Italian culture and well-being project. *Journal of Happiness Studies*, 13(1), 129-148.
25. Hawkes, J. (2001). *The fourth pillar of sustainability: Culture's essential role in public planning*. Common Ground.
26. Isar, Y. R. (2017). 'Culture', 'sustainable development' and cultural policy: a contrarian view. *International Journal of Cultural Policy*, 23(2), 148-158.
27. Yencken, D., Wilkinson, D. (2001). *Resetting the compass: Australia's journey towards sustainability*. CSIRO publishing.
28. Yildirim, E., Baltà Portolés, J., Pascual, J., Perrino, M., Llobet, M., Wyber, S. et al. (2019). *Culture in the Implementation of the 2030 Agenda*.
29. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodai ir metodologija*. Šiauliai: Liucilijus.
30. Kvieskienė, G., Bardauskienė, D. (2014). Į bendruomenę orientuota tvari plėtra. *Socialinis Ugdymas*, 3 (39), 6-22.
31. Lukšionytė, N., Šinkūnaitė, L., Butkevičienė, J., Almonaitytė-Navickienė, V. (2007). *Kultūros politika : Metodinė priemonė (parankinė mokomoji medžiaga)*. Kaunas : Vytauto Didžiojo universitetas.

32. McGuigan, J. (2004). *Rethinking cultural policy*. McGraw-Hill Education (UK).
33. Meireis, T., Rippl, G. (2018). *Cultural Sustainability: Perspectives from the Humanities*. Routledge.
34. Melnikas, B. (2011). Darni plėtra globalių transformacijų sąlygomis: šiuolaikiniai iššūkiai. *Darnaus vystymosi strategija ir praktika*, 1(5), 4-26.
35. Mennell, S. (1979). Social Research and the Study of Cultural 'Needs'. *Social research and cultural policy*, 15-36.
36. Nurse, K. (2006). Culture as the fourth pillar of sustainable development. *Small states: economic review and basic statistics*, 11, 28-40.
37. Paulauskaitė, N. (1996). Kokybiniai tyrimo metodai vadyboje. *Socialiniai mokslai: Vadyba*, 4(8), 35-42.
38. Peck, J. (2005). Struggling with the creative class. *International journal of urban and regional research*, 29(4), 740-770.
39. Plaza, B., Haarich, S. (2009). Museums for urban regeneration? Exploring conditions for their effectiveness. *Journal of Urban Regeneration & Renewal*, 2(3), 259-271.
40. Scott, J. (2014). *A matter of record: Documentary sources in social research*. John Wiley & Sons.
41. Soini, K., Birkeland, I. (2014). Exploring the scientific discourse on cultural sustainability. *Geoforum*, 51, 213-223.
42. Soini, K., Dessein, J. (2016). Culture-sustainability relation: Towards a conceptual framework. *Sustainability*, 8(2), 167.
43. Streimikienė, D., Mikalauskiene, A., Kiaušienė, I. (2019). The Impact of Value Created by Culture on Approaching the Sustainable Development Goals: Case of the Baltic States. *Sustainability*, 11(22), 6437.
44. Swanson, K. K., DeVereaux, C. (2017). A theoretical framework for sustaining culture: Culturally sustainable entrepreneurship. *Annals of Tourism Research*, 62, 78-88.
45. Šimanskienė, R., Paužuolienė J. (2015) Įmonių atsakomybės svarba darniam organizacijų vystymui. *Socialinė atsakomybė verslo ir viešajame sektoriuje* (red. Skaidrė Žičkienė), 14-15. Šiauliai: Šiaulių universitetas
46. Vaišnora, A. (2006). Aplinkos apsauga darnaus vystymosi kontekste. *Darnaus vystymosi strategija ir praktika*, 1, 77-82.
47. Vlassis, A. (2015). Culture in the post-2015 development agenda: the anatomy of an international mobilisation. *Third World Quarterly*, 36(9), 1649-1662.

48. Wiktor-Mach, D. (2018). What role for culture in the age of sustainable development? UNESCO's advocacy in the 2030 Agenda negotiations. *International Journal of Cultural Policy*, 1-16.
49. Williams, R. (1976). *Keywords. A Vocabulary of Culture and Society*. Routledge Revivals. Fontana/ Groom Helm.
50. Wu, S. R., Fan, P., Chen, J. (2016). Incorporating culture into sustainable development: A cultural sustainability index framework for green buildings. *Sustainable Development*, 24(1), 64-76.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Charities Aid Foundation (2018). *World Giving Index 2018*.
2. European Commission (2018). *A New European Agenda for Culture* (COM(2018) 267 final, Brussels, 22.5.2018). Brussels: Communication from the Commission to the Council, European Parliament, Economic and Social Committee, the Committee of the Regions.
3. Earth Overshoot Day (2019). *Earth Overshoot Day 1970-2019*. Prieiga internetu: https://www.overshootday.org/content/uploads/2019/07/2019_Past_Overshoot-Days-withlogo.jpg (žiūrėta 2020 05 25)
4. Europos komisija (2019). *ES rezultatai siekiant Darnaus vystymosi tikslų (DVT)*.
5. Europos taryba (2016). *Kultūros ir demokratijos indikatorių rinkinys*. Prieiga internetu: <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/indicators-culture-and-democracy> (žiūrėta 2020 05 20)
6. Eurostat (2017). *Culture statistics - cultural participation*. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Culture_statistics_-_cultural_participation (žiūrėta 2019 12 17)
7. Eurostat (2019). *Culture Statistics—Cultural Enterprises*. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Culture_statistics_-_cultural_enterprises#SBS_data.C2.A0: number_of_cultural_enterprises.2C_value_added_and_turnover? (žiūrėta 2020 04 22)
8. IFACCA (International Federation of Arts Councils and Cultural Agencies), United Cities and Local Governments – Committee on Culture, International Federation of Coalitions for Cultural Diversity, and Cultural Action Europe (2013). *Culture as a Goal in the Post-2015 Development Agenda*.
9. Joint Research Centre (2017). *The Cultural and Creative Cities Monitor. 2017 Edition*.
10. Jungtinės Tautos (2015). *Darnaus vystymosi tikslai*.
11. Kauno Europos kultūros sostinė (2017). *Oficiali paraiška*.
12. Kauno IX Forto muziejus (2018). *Kauno IX Forto muziejaus 2018-ųjų metų veiklos ataskaita*.
13. Kauno miesto savivaldybės taryba (2015). *Kauno miesto savivaldybės strateginis plėtros planas iki 2022 metų*.
14. Kauno miesto savivaldybės taryba (2017). *Kauno miesto kultūros strategija iki 2027 metų*.
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybė (2019). *Lietuvos kultūros politikos strategija*.

16. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (2010). *Darnaus vystymosi rodikliai*. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=14381> (žiūrėta 2019 12 17)
17. UAB „Spinter tyrimai“ ir UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“ (2017). *Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis 2017*.
18. UNESCO (1969). *Cultural policy – a preliminary study*.
19. UNESCO (1992). *The Rio Declaration on Environment and Development*.
20. UNESCO (1998). *Action Plan on Cultural Policies for Development*.
21. UNESCO (2001). *Kultūrinės įvairovės deklaracija*.
22. UNESCO (2003). *Nematerialaus kultūros paveldo saugojimo konvencija*
23. UNESCO (2005). *Kultūrinės raiškos įvairovės saugojimo ir skatinimo konvencija*
24. UNESCO (2013). *The Hangzhou Declaration: Placing Culture at the Heart of Sustainable Development Policies*.
25. VšĮ „Mene“ (2018). *Galimybių studija „Brėžiant kultūros politikos kryptis“*.
26. World Commission on Culture and Development (1998). *Our creative diversity: report of the World Commission on Culture and Development*.